

Analiza pojma ravnopravnosti na primjeru položaja žene u Egiptu

Gašparec, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:391794>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Diplomski studij Kulturologije

Klara Gašparec

**Analiza pojma ravnopravnosti na primjeru položaja žene
u Egiptu**

Rijeka, 2019.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Diplomski studij Kulturologije

Klara Gašparec

**Analiza pojma ravnopravnosti na primjeru položaja žene u
Egiptu**

Mentor: doc.dr.sc. Sarah Czerny

Rijeka, rujan 2019.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI.....	1
2. UVOD	2
3. ORIJENTALIZAM	4
4. OPĆENITO O EGIPTU	5
4.1. ETNIČKE GRUPE I JEZIK.....	7
4.2. RELIGIJA	8
4.3. OBRAZOVANJE I KULTURA	9
5. ŽENE U ANTIČKOM EGIPTU	10
5.1. STAV ANTIČKIH EGIPĆANA PREMA ŽENAMA	10
5.2. POLOŽAJ ŽENA U DRUŠTVU ANTIČKOG EGIPTA	15
6. ŽENE U SUVREMENOM EGIPTU	19
6.1. VLADA I ZAKONODAVSTVO.....	20
6.2. ZAKON O OSOBNOM STATUSU	22
6.2.1. ZAKON O OSOBNOM STATUSU U MUSLIMANSKIM ZEMLJAMA.....	22
6.2.2. POVIJESNA POZADINA ZAKONA O OSOBNOM STATUSU U EGIPTU	24
6.3. OSTALI ZAKONI	25
6.4. SIGURNOST I SLOBODA	27
6.5. SKLAPANJE BRAKOVA.....	30
6.6. EKONOMSKA PRAVA.....	34
6.7. NASLJEĐIVANJE I IMOVINA	37
6.8. POLITIČKA PRAVA	39
6.9. SOCIJALNA I KULTURNA PRAVA	42
7. HRVATSKI ZAKONI U USPOREDBI S EGIPATSKIMA	45
8. PRIKAZ EGIPĆANKI U MEDIJIMA	46

9. ZAKLJUČAK	49
10. LITERATURA.....	50

1. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

U ovom radu analiziran je pojam ravnopravnosti na primjeru žena u Egiptu s naglaskom na to kako su one reprezentirane u svijetu. Početak rada, kojemu je namjera dati kontekst, temelji se na općenitim činjenicama o Egiptu. Također na početku rada je opisan položaj žena u doba antičkog Egipta. Nadalje, u radu je analizirano zakonodavstvo u muslimanskim zemljama i u Egiptu jer ono uvelike određuje život žena i njegov tijek. Veliki je fokus stavljen na Zakon osobnom statusu koji je sličan Obiteljskom zakonu zapadnih zemalja. Osim ovoga, proučeno je kako se sklapaju brakovi u Egiptu, kakva su prava o nasljeđivanju, politička prava i slično. Analizirano je i kako se Egipćanke prikazuju u medijima te kakve posljedice to ima za njih.

Ključne riječi: Egipat, Egipćanke, muslimani, žene.

2. UVOD

Prije više od 3000 godina na obalama rijeke Nila na sjeveroistoku Afrike smjestila se civilizacija koja je svojim postignućima i posebnošću očaravala jednako tada kao i danas. Toj se civilizaciji pripisuje izgradnja jednog od sedam svjetskih čuda, veličanstvena Keopsova piramida, kao i osmišljavanje zamršenog hijeroglifskog sustava pisanja te specifičan hijerarhijski poredak s faraonom na vrhu. U svojoj dugoj povijesti Egipat je izmijenio niz vladajućih skupina i bio je kulturnim središtem različitim etničkim grupama. Sve ovo razlozi su zbog kojih sam oduvijek bila fascinirana drevnim Egiptom i njegovom bogatom poviješću. Naizgled morbidan narod koji svoj cijeli život provodi u pripremi za svoju smrt, drevni Egipćani su imali uistinu poseban pogled na život i svijet oko sebe. Još jedan razlog zašto ih smatram posebnima jest i način na koji su tretirali svoje žene. Za razliku od drugih jednako razvijenih drevnih civilizacija Egipćani su cijenili svoje žene kao individue i sukladno su se tome tako i ophodili prema njima. Kada su u sedmom stoljeću muslimani osvojili područje Egipta i donijeli sa sobom Islam na tom se je području promijenio stav pa tako i odnos prema ženama. Egipat je i danas muslimanska zemlja i sukladno tome odnos prema ženama temelji se na onome kako je zapisano u Kuranu. Može se činiti da je stav prema ženama u modernom Egiptu više nalik stavu kakav su imali prema ženama u većini drevnih civilizacija. Za razliku od toga u drevnom Egiptu žene su imale prava koja neke suvremene države tek trebaju ostvariti. Zaintrigirana ovom kontradiktornošću željela sam naučiti više i pobliže istražiti kakav je položaj žena u Egiptu danas s naglaskom na to kako je njihov položaj reprezentiran u svijetu.

Na početku diplomskog rada dosta sam široko pisala o Egiptu općenito te o povijesti Egipta i o tome kako su žene živjele u drevnom Egiptu jer sam htjela dati kontekst dijelu koji je posvećen ženama u suvremenom Egiptu. Kada sam pisala o ženama u suvremenom Egiptu dosta sam istraživala kakvi su zakoni koji se tiču žena i njihovih prava te kako su one tretirane prema zakonu. Prema detaljnijim analizama zakona nastojala sam dobiti sliku o tome kakav je položaj žena u suvremenom Egiptu. Podatci za ovaj diplomski rad prikupljeni su dokumentnom analizom. Dakle, rad se je temeljio na proučavanju literature autora koji su temeljem svojih iskustava pisali radove o temama relevantnima za temu ovoga rada. Važno je naglasiti da su literaturu koju sam koristila pri pisanju diplomskoga rada pisali autori koji nisu Egipćani. I stoga je bitno naglasiti da je većina iznesenih podataka zapažanje osoba koje nisu odrasle i odgajane u egipatskoj kulturi. Sukladno tome, i moja su mišljenja samo reprezentacije onoga što sam naučila prilikom čitanja onoga što su drugi pisali o Egiptu.

Zbog ovoga je za ovaj diplomski jako važna knjiga *Orijentalizam* koju je napisao profesor Edward Said, poznati kulturalni kritičar. U svojoj knjizi Said objašnjava kako se termin orijentalizam odnosi na pogled na zemlje orijenta. Edward Said upućuje na to da čak i one osobe koje su posjetile zemlje orijenta nude samo svoju sliku o njemu. One ne mogu govoriti o orijentu kao stanovnici država orijenta. Svi mi „znamo“ što je orijent. Čitali smo o njemu, gledali reportaže, maštali o njemu... No bi li se stanovnik orijentalne zemlje složio sa strančevim opisom orijenta?¹ Dakle, prilikom pisanja ovog diplomskog rada u kojem stoji mnogo različitih mišljenja o egipatskoj kulturi i Egipćankama kao i Egipćanima te o njihovom životu i običajima namjera mi nikako nije bila govoriti u njihovo ime. Doneseni zaključci su nastali na temelju pročitane literature koja, kako je već i spomenuto, nije napisana od ljudi koji su odrasli ili žive u egipatskoj kulturi, a u većini slučajeva čak niti u muslimanskoj.

¹ Said, Edward. *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor, 1978.

3. ORIJENTALIZAM

Edward Said u svojoj knjizi *Orijentalizam* navodi mnoštvo primjera u kojima različiti autori u svojim djelima iznose svoja stajališta o orijentalcima i na taj način svojim čitateljima nude potencijalnu iskrivljenu sliku o stanovnicima orijenta, njihovim običajima i kulturi. Said neprestano ističe razliku koju autori koji su pisali o orijentu prave između orijentalaca i Europljana: „Orijentalac je iracionalan, pokvaren, djetinjast, »drugačiji«; prema tome Europljanin je racionalan, krepostan, zreo, »normalan«.² Said nadalje objašnjava da je orijentalizam zapravo vrsta zapadne projekcije. On je nametnuta slika o orijentu, dok je orijentalist osoba koja ima uglavnom krivo viđenje o orijentu.³

Kroz povijest su u književnosti osobe podrijetlom iz zemalja orijenta predstavljene kao inferiornije naprama Europljana. Tako je primjerice prorok Muhamed proglašen kopijom Isusa.⁴ Said proučava prve autore koji su se bavili pisanjima o orijentu. Neki od prvih autora koji su pisali o orijentalizmu jesu Sacy i Renan. Sacy je prvi stavio znanje o orijentu u dostupnost dok je Renan proučavao semitske jezike. Pod semitskim jezicima Renan shvaća židove kao i muslimane. Ponovno, u Renanovim se djelima može pročitati animoznost i podcjenjivanje Europljana prema stanovnicima orijenta. Iako se Renan trudi biti objektivan prema orijentu u svojim studijama kaže da je kultura konstrukcija koja nas definira i da se orijentalci ne mogu maknuti od toga što jesu. Kao da je to što orijentalci jesu nešto loše. No Renanu se mora priznati njegova važnost jer je ipak bio prvi lingvist koji se je bavio proučavanjem semitskih (muslimanskih i židovskih) jezika.⁵

Kada govori o djelima koja su zabilježili Britanci i Francuzi o orijentu, Said kaže da su Britanci i Francuzi hodočastili na orijent i svoja hodočašća bilježili. Opetovano napominje kako su njihove zabilješke i njihova djela samo rekonstrukcije orijenta ili neke nove slike ili kriva shvaćanja no puno je različitih ljudi pisalo o orijentu i na taj ga je način stvorilo.⁶ „Moja je tvrdnja da je orijentalizam temeljno politička doktrina nametnuta Orijentu jer je Orijent bio slabiji od Zapada, koji je Orijentovu sličnost shvaćao kao njegovu slabost.“⁷

²Said, Edward. *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor, 1978. str. 54

³Isto. str. 127

⁴Isto. str. 86-94

⁵Isto. str. 161-198

⁶Isto. str. 218-257

⁷Isto. str. 264

Dakle, Said u svojoj kritici orijentalizma navodi mnogo primjera prikupljenog takozvanog znanja o orijentu kojega su prikupljali zapadnjaci. On smatra da je ta reprezentacija orijenta kakvu su zapadnjaci stvorili o njemu temelj moći zapada nad orijentom. Ove tvrdnje stoje i kao upozorenje da je većina zapadnjačke literature o orijentu subjektivna reprezentacija te bi se kao takva trebala uzimati u obzir.

Temeljeno na Saidovu Orijentalizmu, Mahmudul Hasan piše o tzv. orijentalizaciji roda (eng. *The Orientalization of Gender*).⁸ Istražuje kako orijentalističke teorije reprezentiraju muslimanke te kako zapadnjački feminizam slično tim teorijama reprezentira muslimanke kao pasivne žrtve, a cijeli islamski svijet kao represivan prema ženama. Kao i Said i Hasan smatra da su orijentalističke teorije zapravo hegemonijski izraz zapada prema istoku, odnosno orijentu i kako je većina zapadnjačkih reprezentacija o muslimanskim zemljama iskrivljeno. Smatra da bi Europljanke i Amerikanke trebale dekolonizirati svoj um i osvijestiti svoje neznanje da bi se postigao jednak položaj svih žena u feminizmu. Isto tako, Hasan smatra nužnim da se feminizam i orijentalizam odvoje jedno od drugoga što bi ženama muslimanskih zemalja dalo pravedniju mogućnost za reprezentiranje u feminizmu.⁹

4. OPĆENITO O EGIPTU¹⁰

Egipatska država svoje početke bilježi prije 5000 godina kada su se prvi narodi doselili na obale rijeke Nil. Jedna je od najstarijih urbanih i pismenih civilizacija na svijetu te jedno od vodećih društava u povijesti Bliskog istoka. Faraonski je Egipat kroz 3000 godina izmijenio niz dinastija koje su bile ispresijecane kratkim periodima strane vladavine. Nakon što je Aleksandar Veliki osvojio područje Egipta 323. godine prije Krista, antički je Egipat postao sastavni dio helenističkog svijeta. Pod grčkom dinastijom Ptolemeja, Egipat je postao napredno pismeno društvo s glavnim kulturnim središtem u gradu Aleksandriji. Tridesete godine prije Krista Egipat su osvojili Rimljani pod čijom je vlašću ostao sve do osvajanja arapskih muslimanskih vojski (sredina 7. stoljeća).

⁸Vlastiti prijevod.

⁹Hasan, Mahmudul. *The Orientalization of Gender*. <https://pdfs.semanticscholar.org/067e/705604dcdc4c456eda1342819626ac4156f3.pdf> (2019-09-12)

¹⁰ Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. Egypt. // *Encyclopedia Britannica*. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)

Do osvajanja muslimana, Egipćani su kontinuirano kroz godine vodili svoj tipičan ruralni život koji je u velikoj mjeri bio određen godišnjim usponom i padom rijeke Nil i njenim natapanjem tla. Unatoč različitim etničkim vladajućih skupina te isto tako velikoj raznolikosti religija i nacija u većim gradskim središtima Egipta, jezik i kultura mijenjali su se tek neznatno. No, po dolasku muslimana egipatska urbana i ruralna kultura počele su prihvaćati elemente arapske kulture pa je na kraju i arapski jezik zamijenio egipatski te je postao uobičajeno sredstvo govornog diskursa. Od tada, Egipat postaje dijelom šireg islamskog svijeta i iako su se vladajuće skupine i dalje izmjenjivale (bilo arapi, kurdi, čerkezi ili turci) kulturna je sredina ostala dominantno arapska.

Egipat je s vremenom postao jedno od intelektualnih i kulturnih središta arapskog i islamskog svijeta. Pod sultanatom Mamluka uspijevao je nekoliko stoljeća sve do dolaska Osmanskog carstva 1517. godine. Ono je porazilo Mamluke i uspostavilo kontrolu nad Egiptom koja je trajala sve do 1798. godine, kada je Napoleon doveo svoju vojsku i okupirao Egipat.

Francuska je okupacija kratko trajala (do 1801. godine) no kao prva europska sila koja je osvojila i okupirala Egipat postavila je temelje za daljnje uplitanje europskih sila na tom području. Egipat, strateški dobro smješten, oduvijek je bio važno sjecište trgovačkih putova između Afrike, Europe i Azije. Takav njegov značaj još je više poboljšan izgradnjom Sueskog kanala 1869. godine. Interes Velike Britanije, koja je bila i jedan od glavnih ulagača u izgradnji kanala, da zadrži kontrolu nad njim doveo je do okupacije Egipta od strane Velike Britanije 1882. Velika Britanija nastavila je vršiti snažan utjecaj na Egipat sve do Drugog svjetskog rata.

Godine 1952. nakon vojnog državnog udara uspostavljen je revolucionarni režim koji je promicao kombinaciju socijalizma i panarapskog nacionalizma. Novi režim doveo je do Sueške krize četiri godine kasnije koja je riješena tek intervencijom Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza. Tijekom hladnog rata Egipat je imao središnju ulogu u arapskom govornom svijetu. Njegov se je geopolitički značaj povećao jer su političke snage na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi jačale arapski nacionalizam i među-arapske odnose. Egipat je vodio arapske države u ratu protiv Izraela, ali je bio prvi od tih država koja je sklopila mir s Izraelom.

Egipatskim je političkim sustavom dugo dominirao predsjednik te vladajuća stranka i sigurnosne službe. Politička aktivnost oporbe dugo je bila ograničena no onda je dugogodišnja narodna frustracija sa stanjem u državi 2011. godina urodila masovnim demonstracijama. Ustanak je prisilio Hosnia Mubaraka, tadašnjeg predsjednika, da odstupi s dužnosti, a kontrola nad državom ostala je u rukama vojnih časnika. Do 2012. godine izabrana je nova vlada koja je preuzela vlast nad državom, a do kraja godine je usvojen i novi ustav. Međutim, ova izabrana vlada srušena je godinu dana kasnije, kada je vojska intervenirala kako bi uklonila novoizabranog predsjednika Mohammeda Morsija nakon niza masovnih javnih demonstracija protiv njegove vlade.

Zbog velike plodnosti zemlje oko rijeke Nil Egipat je jedan od glavnih proizvođača hrane u regiji te dugi niz godina ruralno stanovništvo tamo predano obrađuje zemlju. Međutim, današnji je Egipat uglavnom urban. Glavni grad, Kairo, jedan je od najvećih svjetskih urbanih aglomeracija, a proizvodnja i trgovina sve više nadmašuju poljoprivredu kao najveći sektori nacionalnog gospodarstva. Turizam tradicionalno pridonosi nacionalnoj ekonomiji no u vrijeme građanskih i političkih nemira u regiji postaje nestabilan.

4.1. ETNIČKE GRUPE I JEZIK¹¹

Dolinu i deltu Nila naseljava većina Egipatskog stanovništva koje je prilično homogeno i uglavnom rezultat miješanja autohtonog afričkog stanovništva s onim arapskog porijekla. Nizvodno od delte rijeke Nila, na području koje je u vrijeme drevnog Egipta bilo poznatije i kao Gornji Egipat, postoje klanovi koji se smatraju više kulturno konzervativnijima od naroda koji nastanjuje deltu (Donji Egipat). U pustinjskom dijelu Egipta žive nomadski i polu nomadski narodi kao i narodi koji žive sjedilačkim načinom života, a svi oni imaju posebna etnička obilježja. Pored domorodačkih skupina, u Egiptu postoji i niz malih stranih etničkih grupa koje su bile znatno veće u vrijeme kada je Egipat bio kolonija.

Egipatsko je stanovništvo po postotcima otprilike podjednako podijeljeno na urbano i ruralno. Nešto je više ipak stanovništva u ruralnim područjima koje se bavi tipičnim djelatnostima za ruralna područja. Isto tako, većina stanovništva je smještena uz obalu rijeke Nil. Otprilike polovica stanovništva delte su seljaci, mali posjednici ili radnici koji žive od

¹¹Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. Egypt. // Encyclopedia Britannica. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)

obrađivanja zemlje. Ostatak živi u gradovima od kojih je najveći Kairo. Kao cjelina, stanovnici delte imali su veći kontakt s vanjskim svijetom, posebno s ostatkom Bliskog istoka i s Europom, nego stanovnici udaljenije južne doline i uglavnom su manje tradicionalni i više konzervativni od stanovništva u ostalim dijelovima zemlje. Stanovnici koji naseljavaju južnu dolinu rijeku Nil su dosta konzervativniji od ostatka Egipta. Tamo se u nekim područjima žene još uvijek ne pojavljuju u javnosti bez vela, a obiteljska čast je od velike važnosti. Osveta iz časti je tamo prihvatljivo sredstvo za rješavanje sporova među skupinama iako je nezakonita.

Službeni jezik u Egiptu je arapski i većina Egipćana govori jedan od nekoliko dijalekata tog jezika. Moderni književni arapski jezik uči se u školi i vrednuje se kao lingua franca obrazovanih osoba širom arapskog svijeta. Pored pisanog jezika, postoje razna regionalna narječja i dijalekti arapskog jezika. Većina etničkih grupa ima svoj specifični dijalekt.

4.2. RELIGIJA¹²

Islam je službena religija Egipta, a gotovo svi egipatski muslimani drže se sunitske grane. Zemlja je već dugo središte islamskog nauka, a sveučilište Al-Azhar, koje se nalazi u Kairu, slovi kao vodeća svjetska ustanova islamskog učenja. Isto tako, mnogi muslimani, čak i oni izvan Egipta, smatraju da su šeići Al-Azhar među najvišim vjerskim autoritetima u sunitskom svijetu. Muslimansko Bratstvo, transnacionalna religiozno-politička organizacija koja nastoji proširiti konzervativne muslimanske vrijednosti, osnovana je u Egiptu 1928. Sufizam se također široko primjenjuje.

Kopti su daleko najveća zajednica kršćanske vjeroispovijest u državi. Po jeziku, odijevanju i načinu života oni se ne razlikuju od muslimanskih Egipćana. Međutim, njihovi crkveni obredi i tradicija potječu još od prije arapskih osvajanja u 7. stoljeću. Otkada se je odvojila od istočne crkve u 5. stoljeću, koptska pravoslavna crkva zadržala je svoju autonomiju, a njezina su vjerovanja i obredi u osnovi ostali nepromijenjeni. Kopti se tradicionalno povezuju s određenim rukotvorinama i zanatima, a posebno s računovodstvom,

¹² Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. Egypt. // Encyclopedia Britannica. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)

bankarstvom i trgovinom. Kopti su najbrojniji u dolini rijeke Nila, a otprilike jedna četvrtina ukupnog koptskog stanovništva živi u Kairu.

Postoje i druge vjerske zajednice u Egiptu koje su znatno malobrojnije i od koptskih kršćana. Naime 90 posto Egipatskog stanovništva je muslimanske vjeroispovijesti dok ostalih 10 posto pripada drugim vjerskim zajednicama. Među njima su koptska katolička zajednica, grčko pravoslavna te grkokatolička zajednica kao i armenska pravoslavna i katolička zajednica. Postoje i maronitanska i sirijska katolička crkva, kao i anglikanci i drugi protestanti. Židovi se također ubrajaju u druge vjerske zajednice u Egiptu no ima ih jako malo.

4.3. OBRAZOVANJE I KULTURA¹³

Do 19. stoljeća obrazovanje Egipćana nije bilo prioritet te se temeljilo uglavnom na proučavanju Kurana odnosno na islamskim učenjima. Godine 1923. uvedeno je zakonski obavezno besplatno obrazovanje za djecu između 7 i 12 godina no ono se nije uistinu počelo provoditi sve do 1950. – ih godina. Financiranje obrazovanja naglo se je povećalo nakon Drugog svjetskog rata, a nakon revolucije 1952. godine još se je više ubrzao napredak u obrazovanju.

Jedna od najznačajnijih karakteristika ovog napretka bilo je širenje ženskog obrazovanja te je naglo porastao broj žena koje su pohađale sveučilišta. Žene više nisu bile zatvorene u kućama, a mnoga područja zapošljavanja, uključujući različite profesije pa čak i politiku, postala su im otvorena. Zbog napretka u pružanju obrazovanja, stope pismenosti postupno su rasle. Dvije trećine muške populacije je pismeno, dok je udio pismenih žena još uvijek otprilike pola od ukupne ženske populacije no važno je spomenuti da se taj udio brzo povećava.

Unatoč mnogim civilizacijama, drevnima i suvremenijima, s kojima je stupio u kontakt, Egipat neupitno pripada društvenoj i kulturnoj tradiciji koja je arapska i islamska. Arapsko islamska tradicija glavni je faktor u određivanju načina na koji Egipćani gledaju i na sebe i na svijet. Kulturni razvoj modernog Egipta ubiti je odgovor ovog tradicionalnog

¹³ Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. Egypt. // Encyclopedia Britannica. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)

sustava na upad, isprva osvajanjem, a kasnije prodorom ideja, stranog i tehnološki orijentiranog zapada. Taj odgovor pokriva širok spektar: od odbacivanja novih ideja i vraćanja tradicionalizmu kroz samoispitivanje i reforme do neposrednog prihvaćanja novih koncepata i novih vrijednosti koje su proizašle iz njih. Rezultat toga je pojava kulturnog identiteta koji je asimilirao mnogo toga što je novo, a istovremeno je ostao izrazito egipatski.

5. ŽENE U ANTIČKOM EGIPTU

I u drevnom su Egiptu žene i muškarci imali podijeljene uloge. Žene u bile zadužene za brigu oko djece i kućanstva dok su muškarci obavljali poslove izvan kuće i više se bavili javnim događanjima. Tako na primjer na sačuvanim papirusima ili na zidovima hramova starima i po nekoliko tisuća godina pronalazimo sačuvane natpise koji govore o ženama stereotipima koji učestali i danas. Jedan od natpisa na hramu kaže „Budalasto kao riječi žene“. Dakle, žene u drevnom Egiptu nisu bile pošteđene klasičnih stereotipa prema ženama. Kakav je bio stav muškaraca prema ženama u drevnom Egiptu?

5. 1. STAV ANTIČKIH EGIPĆANA PREMA ŽENAMA¹⁴

O ženama iz drevnog Egipta zna se mnogo. Štoviše zna se najviše o ženama iz drevnog Egipta za razliku od žena iz drugih civilizacija toga razdoblja. Razlog tome je činjenica što su imale visok status u društvu te su sudjelovale u više javnih, ekonomskih i političkih aktivnosti nego žene u drugim civilizacijama. Kao što je tipično i za druge antičke civilizacije najviše se zna o ženama visokog statusa.¹⁵

Waterson piše kako je općenito antički Egipat ponekad teško proučavati jer u 3000 godina koliko je stara egipatska civilizacija izgubili su se mnogi vrijedni izvori. Ipak, ono što nam je od koristi barem dok proučavamo odnos drevnih Egipćana prema ženama jesu ostaci grnčarije, papirusa te natpisi na zidovima hramova. Prava riznica izvora su i grobnice koje su često zbog suhe egipatske klime dobro očuvane. U tim grobnicama nalaze se oslikani zidovi koji opisuju svakodnevni život u drevnom Egiptu, ali i sadržavaju niz predmeta koje su drevni Egipćani koristili u svakodnevnom životu, a smatrali su da će im trebati i u životu nakon

¹⁴ Waterson, Barbara. Women in Ancient Egypt. Stroud: Amberley Publishing, 2013.

¹⁵ G. Smith, Bonnie. Women's History in Global Perspective, Volume 2. Chicago: University of Illinois Press: 2005. str. 21-23

smrti. No ipak i ti grafiti na zidovima prikazivali su žene i muškarce na određeni način prema kojemu možemo zaključiti kakvi su bili stavovi antičkih Egipćana prema ženama.

Slike i prikazi koje pronalazimo u grobnicama često su prikazivani idealizirano jer je vlasnik grobnice mogao narediti da mu se grobnica tako oslika. Iako nije pravilo, i nije bilo uvijek isključivo tako, u većini grobnica muškarci kao i žene koje su tamo pokapane na freskama su prikazivani u svojim najboljim godinama te u idealiziranom stanju. Muškarci su prikazivani mladima isto kao i žene čija je put bila svjetlija od muškarčeve kao indikator da su više vremena provodile unutra sklonjene od sunca. Muškarci, koji su ipak bili dominantniji od žena i smatrani glavama kuće bili su naručitelji grobnica, a svojim su ženama iskazivali čast tako što bi i njima sačuvali mjesto u grobnici.

Većina vizualnih reprezentacija drevnih Egipćanki odnosi se na skulpture, reljefne prikaze te oslikane zidove grobnica, kako kraljevskih tako i grobnica običnog pučanstva koje si ih je moglo priuštiti. U Egiptu se je umjetnost koristila uvijek s nekom svrhom. Zidovi domova su se ukrašavali različitim prikazima isto kao i nakit ili predmeti za svakodnevnu upotrebu. Umjetnosti u grobnicama uvijek je imala dublje značenje i važniju svrhu. Tamo su se polagali kipovi umrle osobe koji su trebali poslužiti kao nadomjestak za tijelo ako se ono ošteti ili mu se dogodi nešto drugo. Oslikani zidovi grobnica sa svakodnevnom radnjama umrle osobe predstavljali su zanimacije kojima će se preminuli baviti u idućem životu nakon što svećenik čarobnim inkantacijama prizove život u njih.

U većini slučajeva, kaže Waterson, vlasnici grobnica su bili muškarci te su se vizualni prikazi uglavnom bazirali na njima, njihovom životu i njihovim zanimacijama. Žene uglavnom nisu imale svoje grobnice već su bile pokapane s najbližim muškim srodnikom. Dakle, imale su sačuvano mjesto u grobnici, ali su na prikazima na zidovima bile prikazivane manje od muškaraca, ne zbog toga što su u stvarno životu bile manje ili sitnije od svojih muževa već zato što se je na taj način pokazivala njihova inferiornost u odnosu na muškarce. Ovakav način slikanja prati logiku egipatske umjetnosti koja je najvažnije crtala i najveće. Također, žene su prikazivane kako stoje nekoliko koraka iza svojih muževa ili njima s lijeve strane jer se je desna strana smatrala superiornijom od lijeve. Iako nikada nisu bile prikazivane nedostojanstveno, jako rijetko su bile stavljane u centar prikaza i gotovo nikad nisu imale svoje statue već su uvijek bile isklesane pored muškarca (koji im je mogao biti suprug ili sin).

U nekim je grobnicama moguće naći prikaze umrlog koji je u odmakloj dobi i popunjen što je znak lagodnog i imućnog života. U drugu ruku, žene nikada nisu tako prikazivane. One su uvijek naslikane mlade i vitke. Tako bi na oslikanom zidu grobnice supruga i majka umrlog izgledale jednako mlado i vitko iako je potonja nesumnjivo znatno starija od prve. Na prikazima gdje stoje pored svojih muževa, žene su uglavnom reprezentirane s rukom oko muževljeva struka ili prebačenom preko njegova ramena. Iz toga čitamo kako je njihova uloga, između ostaloga, bila i da budu potpora i ohrabrenje.

Iako rijetki, postoje i prikazi žena u hramovima. U hramovima se ponegdje može pored prikaza faraona koji prinosi žrtvu bogu pronaći i slika njegove žene koja čini isto, ali je istaknuto kako ona ima tek sekundarnu ulogu u prinošenju žrtvu. Kipovi žena u hramovima također su rijetki, a tamo gdje postoje istaknuta je njihova manja vrijednost (veličinom i položajem) u odnosu na faraona. Iznimka je ovdje Nefertiti. Nefertiti je poznata po svojoj ljepoti, ali i po moći koju je posjedovala. Nakon svog braka, Nefertiti je postala toliko uključena u pitanja države te je posjedovala veliki politički utjecaj da je često bila prikazivana kako nosi faraonsku krunu. Također je često prikazivana kako dijeli darove dužnosnicima ili kako stoji u ratnoj kočiji i rukuje oružjem kako bi uništila neprijatelje. Takvi prikazi moći uobičajeno su pripadali samo faraonu, ali u vrijeme Akhenatena vladanja mnogo je tradicija izmijenjeno. Tako je Nefertiti prikazana na uprizorenjima religijskih ceremonija i kako stoji pored svojega muža kao njemu jednaka.¹⁶

Umjetničke reprezentacije žena nemaju očitu seksualnu ili erotsku konotaciju jer se drevna egipatska umjetnost općenito nije bavila takvim prikazivanjem svoje stvarnosti i žene su uvijek prikazivane dostojanstveno pored svojih muževa. Ipak, postoji simbolika na tim reprezentacijama koja se vezuje baš uz žene kao i situacije u kojima su prikazivane, a vezuju se uz tipične ženske obaveze i rasonodu.

Bile su prikazivane kako uživaju slušajući glazbu, kako drže lotus, a često se na prikazima uz žene pojavljuju ljubimac majmun, patka ili guska. Životinje za koje neki smatraju da su bile asocirane sa ženskom seksualnošću. Prikazi žena koje nose perike ili kako slušaju glazbu u sebi nose seksualnu poruku jer su prema pronađenim izvorima i perike i glazbala imala erotske asocijacije. Lotus je pak u drevno egipatskom društvu imao isto značenje kao i crvena ruža danas. Takvo prikazivanje može se tumačiti kao puko oslikavanje

¹⁶ Strudwick, Helen. The encyclopedia of Ancient Egypt. Londo: Amber Books Ltd, 2006. str.78-79

žena kao seksualnih objekata no ono zapravo ima i dublje značenje jer su žene povezivane i s plodnošću te rađanjem djece, a upravo takvi prikazi to slave. Zbog toga, takvi prikazi na zidovima grobnica imaju posebno značenje u kojem žene kao roditelje simboliziraju ponovno rađanje koje dolazi poslije smrti i jako je važno za egipatsko shvaćanje ciklusa života. Zanimljivo je jedino primijetiti kako se ipak od žene očekuje da ona bude ta koja se mora svidjeti muškarcu, a ne obrnuto. Mišljenje tipičnom za mnoge kulture i civilizacije prije njih.

Zahvaljujući velikom broju sačuvane egipatske literature imamo uvid i u egipatsku poeziju. I egipatski pjesnici u svojim su pjesmama slavili ženku ljepotu te opisivali i atributirali žene u skladu s tadašnjim idealima ljepote. Pisana riječ kao i oslikani zidovi grobnica te skulpture idealnu Egipćanku opisuje kao ljupku i vitku s uskim strukom i malim, ali čvrstim grudima, te kremaste puti koja je dokaz neizloženosti suncu i vranom, sjajnom kosom. Često su pjesme pisane iz ženske perspektive te stoga stvaraju dojam da su ih žene i pisale iako je to netočno. Pjesme su pisali pisari što je posao kojim se žene nisu mogle baviti i stoga nisu imale priliku zabilježiti pjesme i usto ih većina uopće nije niti bila pismena. Dakle, u takvim pjesmama, pisanima u prvom licu, muškarac je predmet divljenja i ljubavi navodne naratorice. Ističe se i naglašava osjećajna ženska priroda.

Postoje i drugi sačuvani tekstovi u kojima možemo pročitati kakav je bio stav muškaraca prema ženama upravo zato jer su pisci o tome i pisali. Jedan takav pisac, navodi Waterson, je i *Anksheshonq* koji je bio svećenik u hramu boga Ra u Hierapolisu i za kojeg se smatra da je živio između 300 i 50 godine prije Krista. *Anksheshonqove* misli i stavovi o ženama poprilično su oštri. On smatra kako žene nisu dostojne povjerenja, kako nisu sposobne naučiti nešto i kako ne znaju čuvati tajne te da su nevjerne. No nisu svi egipćani dijelili *Anksheshonqove* stavove. Primjer je mudrac *Ani* koji ukazuje na manjkavosti muškaraca i nudi savjete kako bi se muškarci trebali odnositi prema ženama s poštovanjem.

Daljnje proučavanje sačuvane literature daje druge dokaze o tipičnom stereotipnom prikazivanju žena. U pričama namijenjenima za zabavu glavne uloge imaju muškarci koji su prikazani kao heroji. Žene uvijek imaju sekundarne uloge i ako nisu prikazane kao supruge i majke koje brinu za dobrobit svoje obitelji onda su prikazane kao nekakva smetnja te kao lukave i podmukle. Postoji nekoliko iznimaka u tim pričama gdje žene imaju pozitivnu ulogu, al ipak su u drugom planu jer je glavni lik muškarac. Jedna takva je „*Priča o prokletom princu*“ koja čudesno nalikuje današnjoj priči o Matovilki. Nakon što princ spasi princezu

zarobljenu u najvišoj sobi kuće, tako što mu ona spusti svoju kosu, princeza se udaje za princa te mu pomaže i čuva ga od daljnjih iskušenja.

Za razliku od sekularnih priča, religijska mitologija nije toliko rigorozna prema ženama. Egipatski panteon broji mnogo bogova i božica jer je svako egipatsko pleme prije ujedinjenja u jednu državu štovalo svoje bogove i božice koji su se kasnije spojili u veliki panteon egipatskih bogova. U vrijeme dinastija svaki je vladar birao svog „državnog boga“ (eng. *state god*) koji se je smatrao prvim od svih bogova. Kako su se izmjenjivale dinastije mijenjali su se i tzv. „državni bogovi“. Interesantno je da nikada niti jedna božica nije bila proglašena državnom božicom. Samo je jedna božica (Neith) imala svoju legendu u kojoj je ona bila u središtu postanka svijeta, ali nikada nije postala državnom božicom.

Postojale su i druge božice popularne diljem drevno egipatske države, ali nikada nisu dobile na značaju kao neki od bogova egipatskog panteona. Najpopularnije božice u Egiptu svakako su bile Izida i Hator. Njihova je uloga kao božica bila ekvivalentna ulozi žena u drevno egipatskom društvu no njihov je značaj bio velik i bile su štovane posvuda. Izidin značaj imao je snažan utjecaj na stvaranje lika Djevice Marije. U njihovim pričama može se pronaći mnogo sličnosti i podudarnosti. Svi veliki suci smrti i bogovi zagrobnog života kao i bogovi ratovanja bili su muškarci. Ipak, postoje božice koje su imale neke ratoborne karakteristike (Sekhmet, Bast itd.). Božice su uglavnom reprezentirale ljubav i sreću. Ne postoji bog ljubavi, ali je nekoliko božica utjelovljavalo aspekt ljubavi. Još jedna popularna uloga božica bila je uloga zaštitnica. Često su božice bile okarakterizirane kao čuvarice ili zaštitnice nečega. Primjerice, božice Izida i Hator bile su zaštitnice žena. Likovi Izide, Neftis, Serket i Neith stavljali su se na kanope, posudice u koje su se pohranjivali organi tijekom balzamiranja, te su predstavljale čuvarice tih vitalnih organa.

Postoje dvije božice koje nisu imale tipičnu „žensku“ ulogu već su se povezivale s intelektualnim konceptima. To su božice Maat i Seshat. Seshat je bila božica pisanja i čuvarica kraljevskih anala dok je Maat bila božica pravde, istine i reda. Egipatska mitologija sa svojim božicama puna je stereotipa o ženama, ali postoje i mitološke priče koje govore o aktivnim protagonisticama božicama kao što su Izida i Hator.

Dakle, na temelju literature i umjetnosti moglo bi se zaključiti kako drevni Egipćani nisu cijenili svoje žene zbog intelekta, ali ipak u njihovim svjetovnim pričama možemo pročitati da ih jesu smatrali sposobnima da budu lukave. S druge strane, najpopularnije

očekivanje od drevne Egipćanke bilo je to da postane vjerna žena i dobra majka što se vidi na nizu primjera u literaturi i umjetnosti. Možemo zaključiti kako se stav prema ženama u drevnom Egiptu ne razlikuje previše od stava prema ženama u mnogim drugim civilizacijama kako nekada tako i danas.

5.2. POLOŽAJ ŽENA U DRUŠTVU ANTIČKOG EGIPTA¹⁷

Waterson navodi kako su u faraonskom Egiptu žene imale priznat poprilično visok socijalni status. Kao i žene u drugim civilizacijama imale su određeni autoritet u vlastitom kućanstvu, ali su i kao majke obitelji u društvu imale posebno mjesto. No unatoč tome žene u pravilu nisu bile na nikakvim pozicijama na kojima bi mogle zadobiti određenu moć. Dakle, nisu bile ni na kakvim službenim državnim pozicijama i osim nekoliko iznimaka žena vladarica i visokih svećenica nisu imale nikakvu političku moć. Unatoč tomu, mogle su vršiti određeni utjecaj i izvan sfere svojih kućanstava jer se je u drevnom Egiptu imovina nasljeđivala po ženskoj liniji, vjerojatno zbog vjerovanja da se jedino sa sigurnošću može utvrditi majčinstvo. Tako su i muškarci imena dobivali po svojim majkama (pr. *Ahmos sin Abane*).

Tog su se pravila posebno držale kraljevske obitelji. Da bi naslijedio prijestolje potencijalni kralj je morao oženiti kraljevsku nasljednicu. Zbog toga su kraljevi često ženili sve kraljevske nasljednice pa makar su bili i u najužem srodstvu povezani s njima. Nije bilo neobično da faraon za ženu uzme princezu nekog susjednog kraljevstva, ali nikada se ruka kraljevske nasljednice nije davala stranom vladaru zbog opasnosti da bi on mogao pretendirati na egipatsko prijestolje.

Iako su se srodstva i podrijetla pratila po majčinoj liniji egipatskog društvo nikako nije bilo matrijarhalno. Pravo moć su imali muškarci. Oni su se nalazili na svim važnijim pozicijama u državi i određivali tok državne politike i izvršne vlasti koja je upravljala zemljom. Status muškarca za vrijeme života ovisio je kakvu će grobnicu imati. Bogatiji Egipćani mogli su si priuštiti lijepo ukrašene i veće grobnice dok su se obični seljaci pokapali u pijesak. Žene su po tom pitanju ovisile o muškarcima jer su bile pokapane u grobnicama svojih muževa ili očeva. Jedino su vladarice imale svoje vlastite grobnice.

¹⁷ Waterson, Barbara. *Women in Ancient Egypt*. Stroud: Amberley Publishing, 2013.

Ne samo da su zemljišta i posjede kao i neka druga materijalna dobra nasljeđivale kćeri od majki već su one imale i puno pravo na naslijeđeno i mogle su upravljati time kako su htjele. Bile su ekonomski potpuno neovisne o muškarcima. Podatci na *Wilbour* papirusu iz 1143. godine prije Krista evidentiraju posjede koje je žena iznajmila vojnicima, svećenicima, radnicima, stočarima itd. Ovaj dokument, navodi Waterson, uvelike ide u korist ženama drevnog Egipta u odnosu na žene danas koje posjeduju manje od jedne stotine svjetske imovine. Ekonomska neovisnost kao i jednak zakonski status s muškarcima ženama je u drevnom Egiptu davala dosta društvene slobode. Posebice u usporedbi sa ženama u drugim civilizacijama istog razdoblja.

Egipćanke su se mogle slobodno kretati gdje i kada su htjele dok su u usporedbi s njima Grkinje morale imati pratnju, ako im je uopće bilo dozvoljeno slobodno kretanje. Također, drevne Egipćanke nisu morale boraviti u posebnim prostorijama u kući iako su imućnije obitelji imale posebne ženske prostorije. No to nikako nije značilo da su žene vezane posebno za taj dio kuće. U usporedbi s tim žene u antičkoj Grčkoj imale su posebne sobe u kući kojih su se morale držati i isto tako, imale su propisano kako se moraju odijevati u javnosti dok je Egipćankama i to ostavljeno na slobodnu volju. Kao i mnoge drevne civilizacije antički Grci, a i Rimljani vidjeli su svijet kao podijeljen na dva dijela. Postojala je javna sfera muškaraca koja je obuhvaćala javne odnosno građanske interakcije konkretno je ova sfera obuhvaćala ekonomsku razmjenu, politiku i vojsku. Druga je sfera privatna i to je sfera žena koja je uključivala kućanstvo, obitelj i domaćinske zadatke svakodnevnog života.¹⁸

Kada je Herodot 450 godine prije Krista posjetio Egipat ostao je zapanjen načinom na koji Egipćanke vode svoje živote. Ženama u antičkoj Ateni jedina je svrha bila brak i rađanje djece i osim toga nisu imale svoj samostalni status. Grkinje nisu smjele izlaziti iz kuće bez muške pratnje (*kyriosa*) koja je uglavnom bila glava kuće te nisu smjele iznositi svoja mišljenja i nisu raspolagale novcima, a morale su tražiti odobrenje da bi ga dobile i ponuditi obrazloženje zašto im treba. Za razliku od njih Egipćanke su smjele sve to i to vjerojatno iz razloga što je ptolomejski Egipat za razliku od klasične Atene bio monarhija u kojoj su žene redovito sudjelovale u pitanjima vođenja države pa čak i pitanjima ratovanja, a sve žene su sudjelovale prema tradiciji ptolomejskog Egipta u poslovima koji se tiču kako domaćinstva tako i ekonomije. Herodot je zapisao primjedbu kako su Egipćani u svojim praksama i

¹⁸ H. Tulloch, Janet. *A Cultural History of Women in Antiquity*. London: Bloomsbury Academic: 2013. str. 103

radnjama zamijenili uloge za razliku od normalnog čovječanstva pa se njihove žene bave ekonomijom, a muškarci ostaju doma i tkaju.

Mnoge scene oslikane ili isklesane na zidovima grobnica prikazuju slobodan socijalni život žena u Egiptu. Žene su prikazane kako zajedno uz muževe sudjeluju pri nadgledanju imanja, brojenju stoka i nadgledanju radnika. Neke žene su čak prikazane kako vode same svoje poslove. Na prikazima gozbi u grobnicama iz Novog Kraljevstva žene su prikazane kako se goste zajedno sa svojim muževima. Na prikazima sportskih događanja oslikani su muškarci sa ženama i djecom. Uz ove prikaze, poslovni i pravni dokumenti, kao i oporuke te neka pisma govore o društvenoj slobodi žena u Egiptu.

Društveni život žena prikazan na zidovima grobnica pripada onima visokog društvenog statusa. Život zemljičarica rijetko je oslikavan, a većina drevnih Egipćana su bili zemljičari. Kao i današnje zemljičarice u Egiptu i drevne su Egipćanke vodile težak život. Brzo su starjele i imale su kratak životni vijek. No u Egiptu je postojala mogućnost napretka pa ako su im sinovi bili uspješni i ako su svoje novostečeno bogatstvo iskoristili za dobrobit svoje obitelji imale su mogućnost voditi lagodniji život. Glavne obaveze zemljičarice u drevnom Egiptu, uz to što je morala pomagati obrađivati zemlju, bile su i briga za djecu, kuhanje, čišćenje te pranje odjeće. Te su se sve aktivnosti obavljale vani kao što se obavljaju i danas. Kuhalo se je na otvorenom, a odjeća se je prala na rukavcima rijeke Nil. Žene su, a ne muškarci, išle na tržnicu, a stvari koje bi kupile nosile su kućama u košarama navrh glave.

Žene višeg statusa su, kako je već spomenuto, vodile puno lagodnije živote od zemljičarica. U svojim su kućanstvima imale zaposlene slugе koji su uglavnom bili muškarci. U ranijim godinama drevnog Egipta pranje odjeće i tkanje su obavljale žene, ali u Novom Kraljevstvu te su stvari u bogatim kućanstvima obavljali muškarci. Također, bogata su kućanstva imala zaposlenog kuhara koji je kuhao. Najteži posao u kućanstvu, ručno mljevenje zrna, obavljala je žena.

Činjenica da su žene, za razliku od žena u drugim civilizacijama tog doba pa čak i nekih žena u modernom dobu, u drevnom Egiptu imale isti status pred zakonom kao i muškarci objašnjava njihov općeniti visoki status u cjelokupnom društvu. Prava žene ovisila su o njenom društvenom položaju, a ne o njenom spolu. Kralj Egipta bio je glavni zakonodavac i podupiratelj zakona i u teoriji svatko u drevnom Egiptu, bio muškarac ili žena,

plemenitaš ili zemljoradnik bio je jednak pred zakonom te je mogao zatražiti prijem kod kralja i tražiti pravdu. U praksi su, kako je i za očekivati, bogatiji imali prednost pred siromašnima.

Žene su uživale dakle sva prava pred zakonom. Bez obzira na to jesu li bile udane ili ne mogle su djelovati same kako su željele i nisu morale imati skrbnika koji bi brinuo za njih. Imale su pravo pokrenuti tužbu, mogle su biti svjedoci na tuženju, također su mogle imati vlastite oporuke te posvajati djecu u svoje ime i biti partnerice pri sklapanju nekih ugovora. Mogle su isto tako potpisivati vlastite bračne ugovore, a ako su posjedovale zemlju ili neka druga materijalna dobra mogle su time upravljati kako su htjele. Primjerice zemlju su mogle iznajmiti ili prodati kao i bilo koje drugo dobro koje su posjedovale.

Sačuvani papirusi dokazuju da su u vrijeme dinastije Ptolomejevića, kada su Grci upravljali Egiptom, žene i dalje postupale u skladu s egipatskim zakonima i imale egipatska prava. Neki papirusi, na kojima su navedena grčka ženska imena, sugeriraju na to da su i Grkinje u Egiptu kao i Egipćanke zaključivale ponude, vodile račune te podnosile peticije, posuđivale novce ili podavale zemlju.

Udana je žena, kako piše Waterson, u antičkom Egiptu imala pravo da posjeduje, naslijedi ili da daruje u nasljedstvo svoja dobra jednako kao i neudana žena. Njezini posjedi nisu automatski prelazili u ruke njenom mužu po udaji kao što je primjerice bio slučaj u Engleskoj sve do 1882. godine. Udana je žena imala pravo braniti svoje vlasništvo i ako je bila uključena u neku parnicu bila je smatrana potpuno neovisnom legalnom osobom. Isto tako, postoje papirusi koji nam dokazuju da je žena mogla dati svome mužu u najam zemlju koju je posjedovala.

Postoje tri načina na koje je žena mogla doći u posjed zemlje. Mogla ju je kupiti, dobiti kao kompenzaciju za učinjeni rad ili ju je mogla naslijediti od oca, brata ili u slučaju da je bila udana od supruga. Slično kao što je i u modernom Egiptu i tada bi se imovina pokojnika dijelila na tri dijela. Jedan za suprugu, drugi za djecu i preostali za njegovu braću ili sestre. U zamjenu za to što je i supruga dobivala jednu trećinu nasljedstva bila je dužna pobrinuti se za troškove ukopa svog supruga kao i za kasniju brigu o njegovoj grobnici.

Ako je suprug htio ostaviti svojoj ženi više od jedne trećine onoga što bi inače dobila tada se je za to morao pobrinuti za vrijeme svog života. U tom je slučaju ženi prije smrti

darova ono što je htio. Postoji zabilježen slučaj u kojem muž posvaja svoju ženu jer nisu imali djece i želi da ona naslijedi trećinu koja bi inače pripala djeci kako poslije njegove smrti njegova braća tu trećinu ne bi prigrabila sebi. Isto tako, žene nisu bile obavezne svoju ostavštinu ostaviti svojoj djeci ako ti nisu htjele. Prema jednom izvoru majka je u svojoj oporuci napisala kako stari, ali se njena djeca ne brinu za nju i zato svoj imetak ostavlja onima koji su se brinuli za nju za vrijeme njenog života.

Dakle, žene su u drevnom Egiptu imale različite mogućnosti i slobodu. Pogotovo kada ih se uspoređi sa ženama u drugim civilizacijama toga razdoblja. No čak i u to doba su ih pratili određeni stereotipi tipični za patrijarhalno društvo. Postoji razlog, kaže Alice Kessler-Harris, zašto fraza poput „posao za žene“ ima slično značenje mjestima koja su tisućama kilometara udaljena i kronološki raspoređena u nekoliko stotina godina. To je moguće pod utjecajem kulture i uvjerenja da je kućanstvo ženski posao jer se žene zbog rađanja vezuju uz kućanske poslove, a muškarci za vanjske.¹⁹ Činjenica je da se takav stav prema ženama uglavnom zadržao i do danas.

6. ŽENE U SUVREMENOM EGIPTU

Zakonodavstvo muslimanskih zemalja često je temom rasprava zbog svoje specifičnosti što se uvelike oslanja na zakone utemeljene unutar religije. Mnogi autori pisali su o njemu, a ovdje je obrađeno tek nekoliko autora koji su temeljeno na svojim istraživanjima i iskustvima pisali o položaju žena u Egiptu.

Položaj žena u suvremenom Egiptu uvelike je određen zakonodavstvom koje je pod velikim utjecajem šerijatskog prava. Riječi zapisane u Kuranu cijene se više od bilo kojeg zakona, a zakon se smatra valjanim jedino ako je u skladu sa surama i ajetima iz Kurana. Da bi se bolje razumio položaj žena u modernom Egiptu prvo valja pobliže objasniti kako je uređena egipatska država te kako funkcionira njeno zakonodavstvo.

¹⁹ G. Smith, Bonnie. Women's History in Global Perspective. Volume 1. str. 153-163

6.1. VLADA I ZAKONODAVSTVO²⁰

Egipat je kao monarhija i kao republika nakon 1952. godine djelovao pod nekoliko različitih ustava, a zadnji je puta egipatski ustav mijenjan 2012. godine nakon prisilne ostavke predsjednika Mohammeda Morsia. Taj je ustav u siječnju 2014. godine bio odobren od strane egipatskih glasača, a u referendumu ove godine (2019.) odobreno mu je niz dopuna. „Egipatski ustav proglašava Arapsku Republiku Egipat demokratskom državom s islamom kao državnom religijom i arapskim kao njezinim nacionalnim jezikom. Priznaje javno i privatno vlasništvo i jamči jednakost svih Egipćana pred zakonom i njihovu zaštitu od proizvoljne intervencije države u pravni postupak. Također potvrđuje pravo naroda na mirno okupljanje i pravo na udruživanje u sindikate i glasovanje, ali zabranjuje formiranje političkih stranaka na temelju religije.“²¹

Predsjednik republike je glava države i zajedno s vladom čini izvršnu vlast. Predsjednik mora biti Egipćanin čiji su roditelji također Egipćani te mora imati najmanje 40 godina. Predsjednički mandat traje šest godina i može se produžiti za jedan dodatni mandat. Predsjednik imenuje premijera (koji je glava vlade), ministre i zamjenike. Također ima pravo dodijeliti amnestiju i smanjiti kazne, a može imenovati i civilne i vojne dužnosnike te ih razriješiti na način predviđen zakonom.

Do nedavno politički sustav u Egiptu nije bio ovakav. Za vrijeme diktatorske vladavine Hosnia Mubaraka, Egipćani su na predsjedničkim izborima mogli glasati za ili protiv samo jednog kandidata, dakle za ili protiv Mubaraka. Onda se je 2005. godine dogodila važna prekretnica gdje se je promijenio sustav biranja predsjednika. Donesen je zakon koji omogućava kandidaturu i drugih kandidata. Na ovaj je način Hosni Mubarak, egipatski predsjednik od 1981. godine, htio osigurati predsjedničko mjesto svome sinu. No donošenjem ovoga zakona, u Egiptu se javlja visoka razina političkog aktivizma. Provođene su ulične demonstracije u Kairu, ali i u drugim gradovima Egipta, kako bi se izborila istinska politička

²⁰ Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. Egypt. // Encyclopedia Britannica. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)

²¹Vlastiti prijevod: „The Egyptian constitution proclaims the Arab Republic of Egypt to be a democratic state with Islam as its state religion and Arabic as its national language. It recognizes public and private ownership and guarantees the equality of all Egyptians before the law and their protection against arbitrary intervention by the state in the legal process. It also affirms the people’s right to peaceful assembly and the right to organize into associations or unions and to vote. It forbids the formation of political parties based on religion.“ Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. Egypt. // Encyclopedia Britannica. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)

reforma. Paralelno s tim, studentice, uglavnom pripadnice različitih Islamskih pokreta, borile su se za svoja prava na fakultetima i sveučilištima. Demonstracije su uglavnom bile političke prirode i nisu se ticale rodni pitanja. Ipak, ženske aktivistice jesu prosvjedovale protiv nasilja nad ženama na ulici.²²

Današnja zakonodavna vlast Egipta prebiva u Predstavničkom domu parlamenta koji se sastoji od članova koji se biraju prema složenom sustavu proporcionalne zastupljenosti na razdoblje od pet godina. Predstavnički dom ratificira sve zakone, ispituje i odobrava državni proračun. Također može svrgnuti predsjednika dvotrećinskom većinom. Predsjedniku nije dopušteno raspuštanje Predstavničkog doma bez javnog referenduma.²³

Egipat je prva arapska zemlja koja je ukinula sudski sustav islamskog prava 1956. godine. Ostali sudovi koji se bave vjerskim manjinama također su zatvoreni. Pitanja osobnog statusa kao što su brak, razvod i nasljedstvo nakon donošenja ove odluke mogu rješavati građanski sudovi. Građanski i kazneni zakoni kao i sudski postupci temelje se na francuskom zakonu, ali su pod velikim utjecajem šerijatskog ili islamskog prava.²⁴

U posljednja dva desetljeća žene u Egiptu napravile su nekoliko velikih koraka u obznanjivanju diskriminacije prisutne u egipatskom zakonodavstvu. No upravo iz razloga što je ono pod velikim utjecajem šerijatskog prava koje žene smatra inferiornijima od muškaraca žene su teškom mukom došle do tih izmjena zakona. Dakle, u posljednja dva desetljeća dogodile su se neke reforme u zakonodavstvu Egipatske republike pa današnji zakoni dopuštaju ženama da mogu biti dijelom pravosuđa, da se mogu baviti i nekim drugim zanimanjima te su im dodijeljena i neka druga prava koja su se donedavno smatrala velikim društvenim tabuom. Nažalost, povećano siromaštvo i težak život također onemogućavaju ženama u Egiptu da iskoriste prava koja su im dodijeljena zakonom.²⁵

Neke od najznačajnijih izmjena dogodile su se od 2004. do 2009. godine kada se je dogodio poseban napredak u uklanjanju rodne diskriminacije iz egipatskog pravnog sustava.

²²Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 90

²³Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. Egypt. // Encyclopedia Britannica. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)

²⁴ Isto.

²⁵ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 89

Jedan od glavnih zahtjeva, koji je prihvaćen 2004. godine bio je da djeca žena udanih za ne Egipćane mogu naslijediti majčinu nacionalnost čime su se zapravo zaštitila prava djece. Godine 2008. je donesen zakon koji je po prvi puta u povijesti države omogućio ženama da budu sutkinje. Iste godine donesene su dopune u pravima djece koje su povisile minimalnu dobnu granicu za udaju ili ženidbu na 18 godina. Isto tako, donesen je zakon koji brani žensko obrezivanje. Unatoč svim ovim napredcima rodna diskriminacija ostaje proširena u zakonodavnom sustavu. Kazneni zakon daje blage kazne muškarcima koji su osuđeni da su počinili ubojstva iz časti te im također daje blaže kazne u odnosu na žene za počinjen preljub. Nadalje, prema šerijatskom pravu, svjedočenje žene na sudu vrijedi u pola manje od svjedočenja muškarca. Zakoni koji jesu doneseni u korist ženskih prava često se u praksi ne provode. Primjerice, obrezivanje je zabranjeno, ali se ovaj zakon masovno krši u ruralnim područjima.²⁶

6.2. ZAKON O OSOBNOM STATUSU

*Personal status law*²⁷ ili Zakon o osobnom statusu uglavnom se spominje u kontekstu prava žena iz država bliskog istoka, a jako je važan za žene i u Egiptu. On se odnosi na prava žena koja su povezana s obiteljskim pravom, a mogu uključivati, ali nisu ograničena na: zakon o razvodu, skrbništvo nad djecom, uzdržavanje, nasljedstvo i imovinu. Zakonodavstvo se u zemljama bliskog istoka dijeli na građansko i vjersko te na taj način dolazi do preklapanja zakona na mnogim područjima koja se tiču osobnog statusa. Ta preklapanja dosta kompliciraju sudske procedure jer svaka vjerska skupina ima svoj vlastiti sudski sustav, s vlastitim procedurama, propisima i zakonima. Primjerice, u građanskom zakonu može stajati kako svaka žena ima pravo na privatno vlasništvo no onda vjerski zakon to može pobiti tvrdeći da sva imovina treba pripadati muškarcu jer on skrbi za obitelj. Zakoni o osobnom statusu nastoje ukloniti rodnu diskriminaciju na vjerskim i građanskim sudovima i osigurati prava žena bliskog istoka.²⁸

6.2.1. ZAKON O OSOBNOM STATUSU U MUSLIMANSKIM ZEMLJAMA

Gihane Tabet napisala je rad u kojem se pobliže bavi pitanjem Zakona o osobnom statusu te kako on utječe na žene. U svom radu objašnjava pravni sustav koji se odnosi na

²⁶Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 89-91

²⁷Vlastiti prijevod.

²⁸Kayan Feminist Organization. <http://kayanfeminist.org/legal-work/personal-status-rights> (2019-07-22)

ženska prava na Bliskom istoku. Konkretno se osvrće na nejednakosti u pitanju braka, nasljeđivanja i nacionalnosti. Istraživala je pet država: Irak, Jordan, Libanon, Palestinu i Siriju, a te je države izabrala istraživati zato jer imaju zajednički tradicionalni i patrijarhalni sustav u kojem se obiteljsko pravo temelji na tumačenju šerijatskog prava. Primjeri navedeni u njenom radu primjenjivi su i na državu Egipat s obzirom na to da se i njeno pravo uvelike temelji na tumačenju šerijatskog prava te ima patrijarhalno društvo.

Tabet je primijetila kako vjerska država za razliku od sekularne države religiju uspostavlja kao važan faktor razlikovanja. Stoga obiteljski zakon ne postupa isto, odnosno nema isti pristup prema muslimanima i ne muslimanima. Dakle, obiteljski zakon u tim državama općenito nikako nije jednak za sve. Ta nejednakost, koja nije samo pravna, nego i politička i društvena vrijedi i za žene. U navedenim zemljama u kojima je većinsko stanovništvo muslimansko, pa tako i u Egiptu, zakoni i norme koji se odnose na muškarce i žene su različiti i nejednaki.²⁹

Tabet postavlja relevantna pitanja o tome postoji li veza između Kurana i nejednakih zakona u muslimanskim državama. Uglavnom se za tekstove Kurana smatra da postavljaju zakone koji određuju moralne standarde. Običaji koji se obnašaju u muslimanskim državama opravdavaju se pozivanjem na sveti tekst (Kuran) no mogli bi se promatrati kao puke interpretacije. Nadalje postavlja i pitanje je li moguće pojmiti islamske zakone koji bi, kroz prosvjetljeno tumačenje, mogli biti u skladu s ne diskriminirajućim zakonima? Slična su pitanja postavljale i egipatske aktivistice koje su se borile i koje se još uvijek bore za svoja prava.³⁰

Jedna od važnijih i utjecajnijih egipatskih feministica i aktivistica je Huda Sha'rawi (1879.-1947.) koja je bila jedna od pionirki feminističkog pokreta u Egiptu. Sha'rawi je izazivala tradiciju tvrdeći ironično da bi žene uvijek trebale promatrati u tišini posebice kada su u pitanju njihovi privatni životi. Napisala je knjigu *Harem Years: The Memoirs of an Egyptian Feminist* koja nije izdana sve do 1981. godine. Najvjerojatnije najutjecajnija i najpoznatija feministica Islama je Egipćanka Nawal al Sa'dawi koja je 1983. godine izdala knjigu *Memoirs from the Women's Prison*. Važno je istaknuti kako je u njihovim djelima

²⁹ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005.
URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

³⁰ Isto.

naglašeno da se feminizam protivi religijskom patrijarhatu i autoritarizmu, a ne samoj religiji.³¹

6.2.2. POVIJESNA POZADINA ZAKONA O OSOBNOM STATUSU U EGIPTU³²

Profesor Camilo Gómez-Rivas³³ izlaže povijesnu pozadinu Osobnog statusa u Egiptu. Kaže kako, općenito govoreći, reformiranje Zakona o osobnom statusu nosi polarizirajuće stavove. Zbog toga je pitanje osobnog statusa dosta politički osjetljivo i sposobno je izazvati reakcije kao i vršiti utjecaj na široki dio javnog mišljenja. No oprečni stavovi koji postoje oko pitanja osobnog statusa nijansirani su i postoje u više varijacija od dvije očite: one koje je za i one koje je protiv. Postoji niz različitih stajališta u vezi s osobnim pravnim statusom žena u Egiptu. U egipatskom pravnom režimu odražava se njegova prošlost: osmanska, francuska, britanska, kolonijalna, republikanska, socijalistička i u posljednjih trideset godina ravnoteža između trendova koje su usvojili popularni politički islamistički pokreti te domaći i međunarodni sekularno-liberalni pokreti. Gómez-Rivas naglašava kako se pravna povijest Egipta ne bi trebala opisivati kao razvoj od religiozne do svjetovne iako se popularno često zamišlja kao takva.

Feministički aktivizam u Egiptu je, prema nekoliko izvora, najstariji u arapskom svijetu, a datira iz prve četvrtine 20. stoljeća. Međutim, zakoni o osobnom statusu Egipta zaostaju za zakonima drugih arapskih zemalja, poput Tunisa i Maroka, barem u pogledu rodne ravnopravnosti prema zakonu. Reformiranje ovih zakona kroz povijest je bilo žestoko osporavano i često stopirano i odugovlačeno.

Prva kodifikacija Zakona o osobnom statusu pojavila se 1920. godine i uključivala je neke islamističke reformističke ideje koje su dobile na važnosti tek u kasnom 19. stoljeću. Kodifikacija je zahtijevala sagledavanje izvan tadašnje prevladavajuće islamske pravne škole (Hanafi škola) te je tražila uključivanje elemenata iz ostale tri škole prepoznate od sunitskih muslimanskih pravnika. Kao što je to bio trend i u drugim zemljama sjeverne Afrike, ustav te građanski, upravni i kazneni zakoni bili su u velikoj mjeri nadahnuti europskim zakonima

³¹ Conor, Liz. *A Cultural History of Women in the Modern Age*. London: Bloomsbury Academic: 2013. str. 62-63

³² Gómez-Rivas, Camilo. *Women, Shari'a, and Personal Status Law Reform in Egypt after the Revolution*, 01.10.2011. URL: <https://www.mei.edu/publications/women-sharia-and-personal-status-law-reform-egypt-after-revolution> (2019-05-08)

³³ Profesor Camilo Gómez-Rivas doktorirao je srednjovjekovne studije na Yaleu 2009. godine. Napisao je dvije knjige koje se bave povijesnim razvojem i interakcijom islamskog prava i društva. Također prevodi modernu arapsku literaturu i piše o modernim temama, uključujući pravnu reformu u Maroku i Egiptu.

(francuskim, talijanskim, belgijskim), dok su zakoni koji se odnose na reguliranje braka, razvoda, nasljedstva i skrbništva (Obiteljski zakon i Zakon o osobnom statusu) spadali pod djelokrug islamske pravne tradicije.

Tri godine nakon revolucije koja je izbila 1952. godine, vlada Gamala Abdela Nasera ukinula je odvojene obiteljske sudove za židove, kršćane i muslimane. Uvedeni su nacionalni sudovi koji su se od tada bavili presudama vezanim uz pitanja obitelji i osobnog statusa no sami zakoni nisu značajno izmijenjeni.

Pod režimima Sadata i Mubaraka razvila su se dva trenda. S jedne strane, vlada je potpisala nekoliko međunarodnih sporazuma, uključujući UN-ovu Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena 1979. godine. Konvencija je usvojena uz rezervu da se neki članci ne primjenjuju ako su u sukobu sa šerijatom. S druge strane, postojao je i široki pokret koji je prihvatio načela političkog islama te je 1980. godine na temelju njega donesen ustavni amandman koji je šerijat proglasio glavnim izvorom zakona u državi. Ovi su trendovi zavlitali početkom 1980-ih kada su izmjene i dopune Zakona o osobnom statusu iz 1920. i 1929. naišle na široki otpor.

Godine 2000. proglašen je *khula* zakon koji je ženama omogućio da zatraže razvod bez obzira na muževljevu suglasnost, da sudjeluju u sastavljanju bračnog ugovora te da imaju mogućnost podnošenja zahtjeva za putovnicom što prije nisu mogle bez pristanka supruga ili oca. Godine 2003. prvi je puta žena imenovana sutkinjom Vrhovnog ustavnog suda, 2007. godine trideset je sutkinja zasjelo na prvostupanjskim sudovima u Kairu, Gizi i Aleksandriji.

6.3. OSTALI ZAKONI

Mariz Tadros objašnjava kako egipatsko zakonodavstvo poima ženska prava. Kaže kako bez obzira na to što su neki diskriminatorni zakoni u Egiptu reformirani, još uvijek postoje neki kojima uopće nije posvećeno dovoljno pažnje. U članku 40 egipatskog ustava stoji da su svi građani jednaki, bez obzira na rasu, etničko podrijetlo, jezik, religiju ili vjeru. Članak 40 ne spominje posebno i rod, ali njegovo općenito značenje trebao bi štiti žene od diskriminacije. Poput ovog, postoje i drugi članci u ustavu kao i drugi zakoni koji u načelu osiguravaju jednakost žena no patrijarhalne vrijednosti kao i društvene norme temeljene na tim vrijednostima osporavaju te zakone. Kako je već spomenuto, u prilog zakonskom suzbijanju rodne diskriminacije ne ide niti činjenica da je šerijatsko pravo često u sukobu s rodnom jednakošću. U najlošijoj poziciji su siromašne žene koje prvotno nisu dovoljno ili

uopće obrazovane te nemaju financijsku sigurnost niti povoljne društvene veze koji bi im omogućile da zatraže svoja prava. Unatoč, već spomenutim, nedavnim reformama žene nemaju ista državlјanska prava kao i muškarci.³⁴

Što se nacionalnosti tiče, kako Tabet piše, u većini arapskih zemalja žene ne gube državlјanstvo udajom za stranca. Međutim, osim nekoliko izuzetaka, one ne mogu prenijeti državlјanstvo na svoje muževe i djecu. U većini ovih zemalja jedini je slučaj u kojem majka može prenijeti svoje državlјanstvo na svoju djecu kada su vanbračna ili im otac nema državlјanstvo. U patrijarhalnom društvenom poretku religiju, identitet i prebivalište prenosi otac. Tako na Bliskom Istoku državlјanstvo prenosi otac. Tabet naglašava kako moramo imati na umu da su na početku islamske povijesti njezini zakoni bili progresivni u usporedbi s onima drugih kultura. Ali danas žene koje rade i odgajaju djecu nemaju jednaka prava kao muškarci. Upravo iz tog razloga mnoge žene traže jednaka prava državlјanstva. Napominje još kako su zapadnjačke žene bile bez prava na prenošenje državlјanstva do 1930-ih. Tek prema drugoj polovici dvadesetog stoljeća zapadne su države reformirale svoje zakone kako bi omogućile ženama, uanima za ne državlјane, da svoju nacionalnost prenesu svojoj djeci i muževima.³⁵

U Egiptu do 2004. godine djeca čiji očevi ne bi imali egipatsko državlјanstvo nisu mogla naslijediti majčinu egipatsku nacionalnost. Iako, se je 2004. godine ovaj zakon promijenio ta su djeca i dalje ograničena. Tako primjerice kasnije u životu ne mogu pristupiti u vojsku, policiju ili neke druge državne službe. Također, djeca koja imaju palestinske očeve i dalje ne mogu dobiti egipatsko državlјanstvo. Isto tako, prema zakonu, strani muževi Egipćanki ne mogu dobiti egipatsko državlјanstvo iako prebivaju u Egiptu. Ovaj se zakon ne odnosi na muškarce koji su oženjeni ženama koje nemaju egipatsku nacionalnost. Iz ovoga možemo vidjeti koliko zapravo egipatski zakonodavni sustav podržava rodnu nejednakost, a unatoč silnom trudu koji se ulaže u to da se obznani ta nepravda te da se rodna nejednakost svede na manju mjeru društvo i politika se tome i dalje snažno protive. Društvene norme obeshrabruju žene da svoje bilo kakve probleme ili pritužbe odlaze prijaviti na sudove. One nalažu da na taj način žene otkrivaju svoje privatne probleme kojima nije mjesto u javnosti. Umjesto toga žene se potiče da svoje probleme riješe samostalno i privatno, na miran način

³⁴ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 91

³⁵ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005. URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

primjerice posredstvom obitelji. Zbog društvenih vrijednosti i stavova mnogi suci i odvjetnici mogu sumnjati u mogućnost da ženska osoba može dati vjerodostojnu izjavu. No općenito, velika prepreka je u traženju pravde, kako za žene tako i za muškarce, neimaština. Cijena parnica često mnoge odbije od podnošenja tužbe.³⁶

Danas aktivistice i aktivisti često propituju egipatski kazneni zakon i njegove diskriminatorne odredbe uz ograničen uspjeh. Postoji ne vladina organizacija za ženska prava koja je pokušala izboriti oštre kazne za muškarce koji bi počinili zločin ubojstva iz časti. Ta se ubojstva tipično odnose na ubojstvo žene od ruke bliske muške srodne osobe zbog učinjenog moralnog ili seksualnog prijestupa koji baca ljagu na obitelj. Za razliku od kaznenog zakona u susjednim državama gdje žena mora biti uhvaćena na djelu, u Egiptu su ubojstva iz časti opravdana čak na temelju glasina i špekulacija. Već je spomenuto da se kazne razlikuju za muškarce i žene ako počine zločin preljuba. Muškarac je kriv za preljub samo ako ga počini u svom bračnom domu, dok je žena kriva za preljub bezobzira na to gdje je preljub počinjen. Nadalje, prema zakonu koji se odnosi na osobni status dva ženska svjedočenja po vrijednosti su jednaka jednom muškom svjedočenju. Dakle, pri svjedočenju riječ jednog muškarca bez obzira na okolnosti ili dokaze uvijek je jača od riječi žene.

S obzirom da se Zakon o osobnom statusu temelji primarno na Šerijatu mogao bi svoje diskriminatorne odredbe promijeniti ako bi se promijenila tumačenja i interpretacije samog Kurana. Zeinab Radwan, stručnjakinja za islamsko pravo, ukazala je na taj potencijal te je iznijela svoje interpretacije i mišljenja o nekim ajetima. Rekla je isto tako da se ajeti zapisani u Kuranu odnose na specifične situacije kada su žene bile nepismene, a svoja su svjedočenja morale iznositi usmeno pa je moglo doći do toga da neke detalje zaborave i izmijene do vremena suđenja. Neki su je učenjaci islamskog prava podržali, dok su drugi tvrdili da su njezina viđenja iskrivljavanje islamske vjere.³⁷

6.4. SIGURNOST I SLOBODA

Iako se mnogi državni zakoni mogu iščitavati tako da u pravilu ženama garantiraju sigurnost i autonomiju, vlada kao i društvo ne poštuju te zakone u praksi. Mnoge reforme koje su donesene prijašnjih godina idu u prilog ženama i smanjenju diskriminacije na rodnoj osnovi. Unatoč tome, žene i dalje imaju ograničenu slobodu, pogotovo ako su u bračnoj

³⁶ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 92

³⁷ Isto. str. 93-94

zajednici. Isto tako, učestalo trpe seksualna i fizička zlostavljanja kako privatno tak i u javnoj sferi. Egipatsko stanovništvo s 90% većinskim dijelom pripada islamskoj vjeri. Ostalih 10% su uglavnom koptski kršćani. Kako je već spomenuto, egipatski zakon o osobnom statusu koncipiran je tako da ne ujedinjuje prava za građane svih religija. U ustavu stoji da sve osobe imaju slobodu na izbor vjere i religije kao i na prakticiranje religijskih rituala i obnašanje vjere, a također je zabranjena i diskriminacija na osnovi vjere i religije. Unatoč, ovim odredbama pripadnici različitih religija ne uživaju ista prava i beneficije. Zbog dominantnosti prednost imaju muslimani, a s obzirom na to da je njihova vjera u svojim temeljima diskriminatorna prema ženama uglavnom je i takav cijeli egipatski zakonodavni sustav. Općenito, ljudi koji su rođeni u islamskoj vjeri teško se mogu konvertirati na neku drugu vjeru.³⁸

Sloboda kretanja, jedna od najosnovnijih osobnih sloboda i preduvjet bilo kakvoj razini autonomije, također je ograničena za žene u nekom pogledu. Godine 2000. Ustavni je sud donio zakon da žene ne trebaju dopuštenje svojih muževa ili očeva da bi mogle imati putovnicu i putovati. Ipak, muž ili otac i dalje može ograničiti kretanje žene ako dobije dopuštenje suda u tu svrhu. Primjerice, muž može zabraniti ženi let u drugu državu tijekom spora oko skrbnništva nad djetetom. Društvena ograničenja koja se odnose na ponašanje žene zabranjuju slobodu kretanja, posebice za žene koje žive u ruralnim područjima i pripadaju društveno i religiozno konzervativnim obiteljima. Pojava gdje muž brani ženi izlazak iz kuće, iako i dalje prevladavajuća, sve se više osporava čak i u ruralnim područjima. Općenito gledajući, žene različitih pozadina aktivno pregovaraju pojam svoje mobilnosti i to često vrlo uspješno što im omogućuje da ganjaju veće mogućnosti za edukacijom i zapošljavanjem.³⁹

Nasilje nad ženama je ozbiljan problem u Egiptu i niti jedan zakon specifično ne brani obiteljsko nasilje. Obiteljsko nasilje bi se teoretski moglo tužiti preko kaznenog zakona koji brani nanošenje tjelesnih ozljeda općenito, ali to se je pokazalo kao jako neefektivan način s obzirom na to da članak 60 istog tog zakona opravdava čineve koji su bili počinjeni u dobroj namjeri prema pravu utemeljenom pod utjecajem šerijata. S obzirom na to da šerijat dopušta discipliniranje neposlušnih žena članak 60 opravdava obiteljsko nasilje tako dugo dok batine nisu ozbiljne i nisu usmjerene na lice ili druga kritična područja. Poduzima se jako malo toga kako bi se žene zaštitile od obiteljskog nasilja ili kako bi se pružila adekvatna podrška

³⁸ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 95

³⁹ Isto. str. 98-99

žrtvama obiteljskog nasilja. Država ima nekoliko skloništa za žrtve obiteljskog nasilja, ali muževi i obitelj imaju slobodan pristup tim skloništima i na njih se zapravo ni ne gleda kao na skloništa već kao na centre za rehabilitaciju i meditaciju. Aktivistice za ženska prava pokušale su prethodnih godina pogurati temu nasilja nad ženama u medije kako bi je učinile što manjim tabuom no ne postoje uvjerljivi dokazi da se je povećao broj zlostavljanih žena koje traže zadovoljštinu.

Ubojstva iz časti, najekstremniji oblik obiteljskog nasilja i dalje se događa u Egiptu. Kako je spomenuto, ta se ubojstva često temelje na ničem više od običnih glasina. Patrijarhalna kontrola nad ženama, društveni i religijski konzervativizam te plemenski sistem koji ostaje prevladavajući u ruralnim područjima kao i među urbanim ljudima koji su ruralnog podrijetla sve je to doprinijelo tom problemu. Podatci iz 1995. godine kažu kako se od 819 prijavljenih ubojstava njih 52 odnosi na ubojstva iz časti. Zbog jako blagog kaznenog zakona prema takvim ubojstvima neke kazne budu ništa više od 6 mjeseci zatvora. Također je prošireno seksualno zlostavljanje na ulicama. Ono ograničava slobodu žena i krši njihovo pravo da budu zaštićene izvan svojih domova. Studija koju je sproveo Egipatski centar za ženska prava u srpnju 2008. godine pokazala je da čak 46,1 posto Egipćanki i 52,3 posto strankinja postane subjektom seksualnog nasilja na dnevnoj bazi. Godine 2006. i 2008. dogodila su se dva incidenta koja se odnose na masovno seksualno zlostavljanje žena na ulicama. Incident iz 2006. godine pušten je da prođe nekažnjeno. Policija koja se je našla na ulici za vrijeme incidenta nije poduzela ništa kako bi spriječila muškarce koji su zlostavljali i kidali odjeću sa žena. Nadalje, nisu učinjeni nikakvi naponi da se počinitelje uhvati i pravilno kazni iako je incident bio sniman mobitelima i snimke su se proširile internetom. Za razliku od ovog incidenta, kad se je dogodio incident 2008. godine policija je odmah priskočila u pomoć ženama te je uhitila neke od zlostavljača. Pod pritiskom aktivističkog lobiranja, kontinuiranog izvještavanja u medijima te širokoj raspravi na blogovima i internetu egipatska vlada je htjela izbjeći daljnje političko sramoćenje zbog nemogućnosti da zaštiti svoje građane i održi sigurnost. Ovaj je incident strože sagledan što je uključivalo osuđivanje jednog počinitelja na godinu dana zatvora dok je jedan drugi bio osuđen na tri godine zatvora.⁴⁰

⁴⁰ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 99 - 101

6.5. SKLAPANJE BRAKOVA

Kod sklapanja braka u bilo kojoj islamskoj zemlji primjenjuje se islamski zakon te se prema njemu određuju i posljedice dođe li eventualno do raskida braka. Važno je istaknuti da žene u islamskim zemljama pri ulasku u brak ne gube identitet niti imovnu. Ukratko, prema Kuranu brak je ustvari fleksibilan aranžman, napravljen sporazumno, i prema njemu se od žena očekuje da budu „poslušne“, ali zauzvrat mogu očekivati da će im muževi pružiti sigurnost i život kakav su imale i prije braka. Sam brak pregovara se na temelju ugovora koji obvezuje obje strane. U braku se od muškaraca ne očekuje samo da financijski izdržavaju svoje supruge, već i da se prema njima odnose s poštovanjem, blago i obzirno. Kao institucija, brak se veliča, a celibat pojedinca se obično smatra nepoželjnim. Brak se ne smatra nužno jedinstvenim i neopozivim događajem. Muškarci, a tako i žene, imaju pravo birati različite partnere u različitim trenucima svog života. No razvod je muškarcima jednostavan, a ženama je moguć ako su u bračni ugovor uključile pravo na razvod. Ako to nije slučaj, Kuran ženama dopušta pregovaranje po tom pitanju. Ipak, Kuran savjetuje svojim vjericima da svoje probleme pokušaju riješiti te da do razvoda niti ne dođe.⁴¹

Nadalje, Muslimanski učenjaci dugo tvrde da islam ne sprečava udate žene ili ih prisiljava da ostanu kod kuće. S obzirom na to da imaju odvojena imovinska prava mogu biti ekonomski neovisne od svojih muževa i stoga su u potpunosti sposobne suočiti se sa životnim nedaćama. Ipak, obveza da se pokore svojim muževima stoji za oženjene žene, kao i činjenica da je mužu, kako je već i spomenuto, prema Kuranu dozvoljeno tući i koriti neposlušnu ženu.⁴² Dokaz ovome čitamo u sljedećem ajetu: „Muškarci vode brigu o ženama zato što je Bog dao prednost jednima nad drugima i zato jer oni troše svoju imovinu. Zbog toga su dobre žene poslušne i u vrijeme muževljeva odsustva vode brigu o onomu za što su zadužene, a Bog njih štiti. A one čije se neposlušnosti pribijavate vi posavjetujte, rastavite se od njih u postelji, pa ih istucite; a ako postanu poslušne, onda se prema njima lijepo ponašajte. Bog je zaista uzvišen i velik!“⁴³

Što se tiče brakova između pripadnika različitih religija, Kuran piše i o tome. Većina zakona prema Kuranu podrazumijeva brak između pripadnice ili pripadnika muslimanske

⁴¹ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005. URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

⁴² Isto.

⁴³ Kuran s vremensko – tematski raspoređenim poglavljima; priredio i komentirao Filip Čorlukić. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske, 2001. (Sura 4/34) str. 365

vjere s nekim tko nije muslimanske vjere ništavnim. Brak između muslimana s ateistkinjom, agnostkinjom ili politeistkinjom prema islamu nije moguće. S druge strane Kuran kaže da je sklapanje braka moguće između muslimana i židovke ili kršćanke. No da bi brak bio moguć moraju biti ispunjena četiri uvjeta. Buduća supruga mora istinski vjerovati u svog Boga i mora biti židovka ili kršćanka. Važno je da istinski vjeruje u Boga jer su mnogi zbog kulturne ili obiteljske tradicije kršćani imenom dok su u stvari ateisti ili agnostici. Nadalje, buduća supruga mora biti i kreposna. Brak nije moguć sa ženom koja ima nemoralne navike. Isto tako, buduća supruga ne smije potjecati iz naroda koji je u ratu s muslimanima ili koji gaji nekakav animozitet prema islamskoj vjeri. Konačno, ako postoji bilo kakva sumnja da će iz braka muslimana s pripadnicom neke druge vjere proizaći nešto loše brak se ne smije sklopiti.⁴⁴

Dijeljenje istih uvjerenja, vrijednosti te mogućnost sudjelovanja u istim svetim obredima sigurno su čimbenici koji brak dovode do ravnoteže. Zbog ovog razloga Islam obično ne dopušta brak između muslimana i ateistkinje, agnostkinje ili politeistkinje. Dopušten im je samo brak sa ženama iz Knjige⁴⁵ prema navedena četiri uvjeta.

No zašto religija ne dopušta ženama muslimankama da se udaju za muškarce koji nisu muslimani, dok se pod određenim okolnostima muslimanski muškarci mogu ženiti s ne muslimankama? Ovo možemo razumijeti ako shvatimo logiku patrilinearnosti.

U slučaju da se židovka ili kršćanka udala za muslimana, glava domaćinstva (muškarac) prepoznaje njezinu vjeru u Mojsija i Isusa koji se smatraju autentičnim Božjim glasnicima. S druge strane, ne dopušta se ženidba muslimanke za židova ili kršćana jer bi se muslimanka mogla naći u situaciji gdje glava obitelji ne prepoznaje njezinu vjeru i Mohamedovu poruku kao autentičnu Božju poruku. Dakle, brak je u muslimanskim zemljama dio patrijarhalne društvene strukture. To podrazumijeva primjenu patrilinearnog sustava prema kojem pojedinac nasljeđuje kulturni identitet svog oca i ne može ga prenijeti svojoj djeci ako nije muškarac. U takvom sustavu pripadnost i prava prenose samo muškarci. Očita je i patrilokalna kultura zbog činjenice da bračni par često živi sa ili u blizini muževe obitelji.

⁴⁴ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005. URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

⁴⁵ Ljudi Knjige islamski je pojam koji se odnosi na Židove, Kršćane i Sabijance te se ponekad primjenjuje na pripadnike drugih religija, poput zoroastrijanaca.

Sve to potvrđuje da je u tim državama od važnosti muškarac, posebno kada su u pitanju obiteljska baština, nasljedstvo i imovina.⁴⁶

Dakle i u Egiptu je muslimankama zabranjeno stupanje u brak s pripadnicima neke druge religije, a što se tiče Kopta, ortodoksna koptska crkva čak brani svojim pripadnicama da sudjeluju u religijskim obredima ako stupe u brak s osobom koja nije pripadnik koptske crkve. S druge strane, kako je već spomenuto, muslimanima je dozvoljena ženidba s pripadnicama drugih religija. Kao i u mnogim arapskim zemljama i u Egiptu se zakon o osobnom statusu smatra najdiskriminirajućim zakonom kada su u pitanju prava žena. Ponovno, glavni razlog je taj što taj zakon ne objedinjuje prava svih religija pa tako zapravo svaka religija vrši svoje vlastite komunalne religijske zakone. Tako se onda i podrazumijeva da se svi sporovi odvijaju između pripadnika istih religija.

Što se tiče sklapanja građanskih brakova oni u praksi ne postoje. Oni sami po sebi nisu zabranjeni, ali ne postoji zakon koji bi ih na bilo koji način određivao. Dakle, implicitna zabrana postoji od strane vjerskih institucija koje nastoje održati političku i društvenu moć tako što kao jedini oblik braka podrazumijevaju religijski brak. Šiitski muslimanski zakon sadrži i oblik braka koji se naziva „sawag al-Mutah“, što se doslovno prevodi „brak iz zadovoljstva“, a često se prevodi i kao „privremeni brak“. On može varirati od jednog sata do nekoliko godina. Takav brak dopušta izbjegavanje seksualnih odnosa izvan braka što muslimanski zakon ne dopušta.⁴⁷

Dogovoreni brakovi u Egiptu više nisu učestali kao što su bili u prošlosti. Ipak se još uvijek događaju u nekim ruralnim dijelovima zemlje, no postalo je opće prihvaćeno mišljenje da žena treba imati pravo pri odabiru supružnika. Također, ozakonilo se je da žena može napraviti neke zahtjeve prije ulaska u brak. Njezini zahtjevi mogu se odnositi na pravo da se školuje ili da nastavi s radom nakon što uđe u brak kao i na načine postupanja ako dođe do razvoda. No ponovno, u praksi se niti ovaj zakon ne primjenjuje jer žene pri sklapanju dogovora za brak uglavnom imaju svog takozvanog bračnog zastupnika (*wali*) koji raspravlja uvjete braka u mladenkino ime. Osim toga, prema društvenim normama strogo je neprimjereno da žena ima zahtjeve kada stupa u brak. Tzv. *urfi* je sistem koji je nedavno učestao u Egiptu, a dovodi žene u nepovoljan položaj u odnosu na muškarce. Prema tom

⁴⁶ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005. URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

⁴⁷ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 95-96

sistemu brakovi se mogu sklapati neformalno u prisutnosti dva svjedoka i prema njemu parovi smiju živjeti zajedno i to često čine bez znanja obitelji. Dok neki tvrde da se *urfi* brakovi sklapaju zbog prevelikog troška organiziranja tradicionalnih vjenčanja, drugi kažu kako se *urfi* potpisuje radi legitimiziranja seksualnih veza. Kako god bilo, *urfi* brakovi su posebno štetni za žene jer nisu tradicionalno sklopljeni i stoga muškarac nije zakonski obavezan financirati ženu kao niti dijete ako dođe do razvoda. Također, muž može uništiti *urfi* dokument pa žena ne može tražiti razvod, a može biti i optužena za bigamiju ako se želi ponovno udati.

Kako stoji u zakonu o osobnom statusu muškarci se mogu razvesti od žena prema volji i to tako da ženama tri puta verbalno kažu da se razvode od njih i zatim u roku od 30 dana to prijave kod vjerskog bilježnika. Da bi se žene razvele, rastavu moraju zatražiti na sudu, a kad je traže moraju je tražiti kao rastavu koja se temelji na krivnji (eng. *fault-based*) ili onoj koja se ne temelji na krivnji (eng. *no-fault*). Rastave koje se temelje na krivnji mogu biti opravdane iz četiri razloga. Prvi je ako je muž mentalno bolestan ili ako je impotentan. Drugi je ako ne uspijeva ženi pružiti financijsku sigurnost. Treće je ako nije prisutan ili ako je zatvoren (u zatvoru). Četvrto je ako psihički ili fizički zlostavlja ženu. Ako muž zlostavlja ženu, prema zadnjoj odredbi ona bi trebala dobiti razvod. Ponovno, u praksi to nije uvijek tako. Suci uglavnom svoje odluke temelje na socioekonomskom statusu žene. Što je siromašnija veće su šanse da neće dobiti razvod. Do 2000. godine žene su mogle zatražiti razvod koji se je temeljio samo na krivnji. Onda je donesen zakon prema kojemu se razvod ne mora temeljiti na krivnji, ali ako žene žele razvod moraju se odreći alimentacije i miraza. Zakonski bi se ovakav razvod (koji nije temeljen na krivnji) trebao legitimizirati u roku od 6 mjeseci, ali izvješća pokazuju da muškarci proces ovakvog razvoda različitim taktikama odugovlačenja znaju produžiti tako da prođu godine do konačnog rješenja.⁴⁸

Zbog učinkovitog aktivizma organizacije za ženska prava 2005. godine u članku 20 muslimanskog Zakona o osobnom statusu danas stoji dopuštenje da majke mogu imati skrbništvo nad djecom sve dok ne navrše 15 godina ili dok se ne preudaju, što god se prije dogodi. Prije toga, pravo žena na skrbništvo završavalo je kada bi dječaci napunili 10 godina, a djevojčice 12. U praksi, muškarci se rijetko kad bore za skrbništvo, ali mogu ga zatražiti ako žele prkositi ili jednostavno nanijeti štetu bivšoj ženi jer jednom kad žena izgubi pravo na djecu gubi pravo i na obiteljski dom ili na oblik stambene potpore. Što se tiče djece u

⁴⁸ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 97 - 96

brakovima sklapanima između muslimana i žena pripadnica drugih vjera, ona se zakonski smatraju do svoje 15 godine muslimanima. Učestalo je da se skrbništvo dodjeljuje muslimanima, a ne njihovim bivšim ženama kršćankama što suci opravdavaju kao zaštitu islamske vjere djece. Ipak, zabilježen je slučaj na *Alexandria Appeals* sudu 2009. godine kada je kršćanka u sporu s bivšim mužem muslimanom dobila skrbništvo nad djetetom. Sud je procjenjivao što je najbolje za dijete i skrbništvo je dodijelio majci. Upitno je koliko su drugi sudovi spremni donositi takve odluke i razmatrati što je najbolje za djecu. Preinaka u pravima djeteta (eng. *child law*) napravljena 2008. godine dopušta da vanbračna djeca dobe rodni list na majčino ime ako je otac nepoznat. Prije toga, takva djeca bi ostajala bez vlastitog identiteta osim ako bi ih očevi svojevrijem priznali. Bez očeva priznanja djeca su gubila sva građanska prava uključujući i pravo na cijepljenje, pravo na obrazovanje te egipatsku nacionalnost. Ovo je znatno doprinijelo zaštiti vanbračne djece ili djece rođene u *urfi* brakovima. Ipak, na društvenoj razini ta djeca ostaju stigmatizirana. Još neke napravljene preinake u pravima djeteta odnose se na povećanje minimalne dobne granice za stupanje u brak na 18 godina. Prema nekim navodima 73% egipatskih obitelji bilo je za zabranu braka osoba mlađima od 18 godina no Islamska opozicijska grupa bunila se je protiv tog zakona tvrdeći da se on protivi šerijatskom pravu koje smatra da je prikladna najmanja dobna granica za djevojčice 15 godina, a za dječake 16 godina.⁴⁹

6.6. EKONOMSKA PRAVA

Što se tiče zapošljavanja žena, situacija se s godinama popravlja, ali je i dalje manji postotak zaposlenih žena nego muškaraca. Jedan od razloga porasta zapošljavanja žena je i taj što se sve više djevojčica školuje. Dok je 1975. godine školu pohađalo 66 djevojčica na 100 dječaka novije statistike pokazuje da na svakih 100 dječaka 95 djevojčica pohađa školu. Egipatska država općenito ima problem sa školovanjem zbog loše ekonomske situacije u cijeloj državi. Jako puno djece u dobi već od 4 godine obavlja poslove kako bi doprinijelo opstanku obitelji zbog čega ih roditelji kasnije niti ne šalju u škole već se od djece očekuje da nastave s radom. U članku 18 egipatskog ustava stoji da je edukacija garantirana svima u državi te da je osnovna škola obavezna. Djevojčice kao i dječaci imaju slobodan pristup javnim školama no ponekad i jedni i drugi ne koriste svoje pravo. Siromašni roditelji često šalju svoju ekstremno (ponekad i u dobi od 4 godine) mladu djecu da rade što također

⁴⁹ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 97-98

usporava stopu pismenosti. Iako je danas otprilike isti postotak pismenosti između muškaraca i žena među starijom populacijom je 2006. godine bilo 74,6% pismenih muškaraca i 57,8% pismenih žena. S godinama se razlika u stopi pismenosti smanjuje. Žene ostaju podosta nezastupljene kao radna snaga iako je njihovo sudjelovanje u gospodarskim aktivnostima države u neznatnom porastu. Zabilježeno je 2007. godine da 25,7% žena u godinama od 15 do 64 sudjeluje kao radna snaga što je malen pomak od 2004. godine kada je bilo 24,9% zaposlenih žena.⁵⁰

Zakon o radu štiti žene od različitih aspekata rodne diskriminacije, ali isto tako nameće i određena ograničenja na temelju spola. Članak 35 Zakona o radu zabranjuje različite plaće za muškarce i žene koji obavljaju iste poslove, dakle zabranjuje se diskriminiranje na temelju spola što se tiče isplaćivanja plaća. Članak 92 istog zakona zabranjuje davanje otkaza ženama dok su na porodiljnom dopustu dok članak 95 zahtjeva od poslodavca koji ima najmanje pet zaposlenih žena da na vidljivo mjesto izvjesi pravni režim koji se tiče ženskih radnica. S druge strane, članak 89 omogućava zabranu rada ženama od 7 navečer do 7 ujutro, a članak 90 daje mogućnost da se ženama zabrani rad na mjestima koja su za njih nezdrava ili po njih moralno štetna te mogućnost da se odredi koja su to zanimanja ženska područja te koji bi im poslovi trebali biti zabranjeni. Kao i u mnogim drugim državama Bliskog istoka i sjeverne Afrike donošenjem ovih zakona žene se prikazuje nesposobnima da odlučuju i brinu same za sebe.⁵¹

Članak 91 Zakona o radu propisuje 90 dana porodiljnog dopusta ženama koje imaju 10 mjeseci radnog staža kod istog poslodavca. Ovaj porodiljni dopust žena može iskoristiti dva puta no u zakonu nije razjašnjeno mislili li se na dva puta kod istog poslodavca ili dva puta kroz cijelu radnu karijeru. Članak 93 garantira ženama dvije polusatne plaćene pauze za dojenje svaki dan kroz dvije godine nakon rođenja djeteta. Žene koje rade u ustanovama s najmanje 50 zaposlenika imaju pravo na dvije godine neplaćenog dopusta što također mogu iskoristiti dva puta. Ustanove koje imaju 100 zaposlenih žena moraju imati vrtiće ili slične sadržaje prilagođene majkama. Poslodavci često krše ovo pravilo ili jednostavno zaposle najviše 99 žena kako bi izbjegli postupanje u skladu s ovim zakonom. Ako su im prava narušena, žene se mogu žaliti Nacionalnom vijeću za žene, ali ono nema legalnu moć nad poslodavcima, može eventualno posredovati u ime podnositeljica žalbi.

⁵⁰ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 102 - 104

⁵¹Isto. str. 104

Važno je za istaknuti da Zakon o radu isključuje zakone o tome kako zaštititi i koja su prava žena koje su zaposlene u kućanstvima kao domaćice ili koje se bave poljoprivredom. U mnogim slučajevima te žene rade u jako teškim uvjetima i bez redovite plaće. To im uvelike otežava da doprinose svojim obiteljima, da si plaćaju zdravstveno osiguranje i druge esencijalne stvari. Ženama koje su razvedene, a bave se nekom od ovih djelatnosti posebno je teško pogotovo ako brinu o obitelji u kojoj nema druge osobe koja financijski doprinosi.

Godine 2006. predstavljena je nova shema o ranom odlasku u mirovinu koja je umanjila minimalnu dobnu granicu žena na 45 godina dok je najmanja dobna granica za odlazak u mirovinu muškaraca ostala 50 godina pod uvjetom da su radili za istoga poslodavca 19 godina. Iznos mirovine koji bi žena dobila ako se odluči za raniju mirovinu je znatno manji od onog koji bi dobila s većim brojem godina radnog staža. Na ovaj način su žene ponovno stavljene u poziciju gdje financijski ovise o svojoj muškoj rodbini. Iako je odlazak u ranu mirovinu opcionalan za žene smatra se da su zbog privatizacije javnih poduzeća, globalne ekonomske krize i drugih razloga one na neki način prisiljene umiroviti se ranije. Ovakve odredbe također ohrabruju žene na raniji odlazak u mirovinu te na taj način smanjuju njihove ambicije i šanse da budu promovirane na rukovodilačke pozicije.⁵²

Proces privatizacije koji je započeo 1990-ih godina zbog lošeg je upravljanja od strane države te zbog visoke razine korupcije jako loše utjecao na sve radnike u Egiptu. Jako je puno radnika bio nezadovoljno malim plaćama, plaćama koje su kasnile ili nisu bile uopće isplaćene te isto tako bonusima koji su bili obećani, ali su kasnili ili bili na kraju otkazani. Radnice iz Mahalle, gradića u blizini Kaira koji se bavi proizvodnjom tekstila započele su veliki prosvjed u prosincu 2006. godine jer im država nije isplatila dugo obećavane bonuse. Prosvjed koji su započele imao je veliki utjecaj na radnice i radnike diljem Egipta. Radnice su imale centralnu ulogu u organiziranju prosvjeda, a stotine tisuća radnika oba spola je sudjelovalo u prosvjedu koji je imao ozbiljan utjecaj na proizvodnju i tekstilnu industriju kao i druge ekonomske sektore.

Značaj sudjelovanja žena, a u nekim slučajevima i njihova vodstva u organiziranju prosvjeda je mnogobrojan. Žene su bile prve koje su se pobunile protiv autoriteta i zatražile svoja prava što je i muškarce potaknulo da učine isto. Također, cijela je situacija izazvala konvencionalne ideje o tome koji su prikladni načini djelovanja i izražavanja za žene kao i koji su prikladni prostori u kojima žene borave. Dok su prosvjedovale sjedeći na ulicama po

⁵²Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 104-105

cijele dane teško je bilo reći da pripadaju doma, u domaću atmosferu. Na kraju, njihove uloge u prosvjedu izazvale su i patrijarhalne pojmove muškosti i rodne hijerarhije. U nekim su slučajevima žene bili izabrane od strane muškaraca jednako kao i od strane žena da vode proteste i da raspravljaju o svojim zahtjevima s vladom.⁵³

6.7. NASLJEĐIVANJE I IMOVINA

Što se tiče privatnog vlasništva egipatski zakon ne diskriminira na temelju roda. Isto tako, ništa zakonski ne ograničava žene da svoju zaradu zadrže za sebe i troše je proizvoljno. No, ponovno, u praksi se stvari i ne odvijaju baš tako. Žene često zbog društvenih normi svoje prihode, imovinu i posjede daju muževima, očevima ili braći da upravljaju njima. S obzirom na patrijarhalni mentalitet egipatskog društva od muškarca se očekuje da skrbi za obitelj zbog čega društvo smatra opravdanim da žena svoj zarađeni novac daje njemu. Ako muškarac nije sposoban brinuti za obitelj, žena na temelju toga može tražiti razvod od njega. No ipak, ta patrijarhalna kontrola imovine može biti iznimno nepovoljna za ženu jer manipulirana ju lišava njezine financijske sigurnosti pa ona ovisi o dobroj volji svojih muških rođaka. Isto tako, žene nemaju prava nasljeđivanja jednaka kao i muškarci. U slučaju kada su u istoj rodbinskoj vezi s pokojnom osobom (npr. kćer i sin) muškarac nasljeđuje duplo više nego žena.⁵⁴

Pitanje nasljeđivanja sastoji se od svih imovina, pokretnih i nepokretnih, svih prava i obveza koje je osoba ostavila nakon smrti. Zakoni koji diktiraju podjelu nasljedstva u muslimanskom društvu preuzeti su također iz Kurana i mogu biti sporni zbog nejednakosti na temelju spola. Prema Kuranu ako pokojnik nije imao sina u podjelu njegova nasljedstva mogu biti uključena njegova braća i sestre. Isto tako, kako je gore spomenuto, prema Kuranu dječak nasljeđuje udio dvostruko veći nego djevojčica. Ovo je objašnjeno logikom patrilinearnosti. Je li činjenica da u islamu muškarci (muž ili otac) imaju dužnost osigurati obitelj legitimno opravdanje da muškarci nasljeđuju više?⁵⁵ Ajet iz Kurana kaže: „Bog vam naređuje da vašoj djeci pripada: muškom koliko dvama ženskim. Ako bude više od dvoje ženskih, njima pripadaju dvije trećine od onoga što je ostavljeno, a ako je samo jedna; njoj polovina. Svakom

⁵³ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 106

⁵⁴ Isto. str. 102-103

⁵⁵ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005. URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

od roditelja pripada šestina od onoga što je (umrli) ostavio ako je imao dijete. Ako nema djece, a nasljeđuju ga samo roditelji, tada njegovoj majci pripada trećina. A ako je imao braće, onda njegovoj majci šestina, i to nakon izvršenja oporuke koju je ostavio, i podmirenje dugova. Vi ne znate tko vam je bliži, vaši roditelji ili vaši sinovi. Tako vam Bog Zapovijeda, a Bog zaista sve zna i mudar je.“⁵⁶

Tabet se poziva na profesora Sheikh Muhammad Sa`id Ramadân Al-Bûtî koji je pisao o situacijama kada muškarci i žene nasljeđuju jednak udio. On kaže kako je kontroverza oko nasljeđivanja nastala zbog gore navedenog ajeta i dijela u kojem kaže: „...muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima“. Al-Bûtî naglašava da se taj ajet odnosi isključivo na nasljedstvo koje roditelji ostavljaju djeci. Za ostale situacije vrijede drugačiji zakoni koji ne ovise o spolu te je u nekim slučajevima udio žene možda čak i veći od udjela koji pripadne muškarcu. Primjerice, ako je pokojnica imala muža i kćer, njoj će kćeri pripasti polovica njenog nasljedstva, a muž će naslijediti četvrtinu. U ovom slučaju, žena nasljeđuje dvostruko više od muškarca. Dakle, profesor Al-Bûtî naglašava da pravilo prema kojem je nasljedstvo muškarca jednako onom dvije žene nije nepromjenjivo pravilo i ne primjenjuje se svaki put kada se nasljedstvo dijeli na pripadnike obaju spolova.⁵⁷

Ponekad u praksi žena ne dobije ništa, a zbog društvenih normi je spriječena zatražiti svoja prava na sudu. U nekim slučajevima, ako je lišena zemlje ili nekog drugog materijalnog dobra koje bi joj po pravu trebalo pripasti, muški rođak joj to kompenzira novcem no to uglavnom nije iznos niti blizu onome kolika je vrijednost njenog dijela nasljedstva. Isto tako, žene koje ne pripadaju muslimaskoj vjeroispovijesti, a udane su za muslimane prema zakonu ne mogu naslijediti ništa. Kada je Zeinab Radwan 2008. godine tražila da se promijeni zakon o nasljeđivanju zbog toga što ide u veću korist muškarcima, isto tako je zatražila da se omogući ne muslimankama da nasljeđuju od svojih muslimanskih muževa. Taj joj je zahtjev odbijen pod izlikom da nije u skladu s islamskom pravnom naukom no uspjela je izboriti tzv. mandatne oporuke u kojima se može osigurati dobrobit ne muslimanskih udovica.⁵⁸

Iako u Kuranu nema pravila koje bi onemogućilo nasljedstvo između muslimana i ne muslimana, postoje ajeti koji se krivo tumače na način da se takvo nasljeđivanje brani. Prema

⁵⁶Kuran s vremensko – tematski raspoređenim poglavljima; priredio i komentirao Filip Ćorlukić. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske, 2001. (Sura 4/11) str. 363

⁵⁷ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005. URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

⁵⁸ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 103

islamskom zakonu, zakon nasljeđivanja zasnovan je na povezanosti između pokojnika i nasljednika. No, većina zakona nije se uopće potrudila problematizirati pitanje nasljedstva između muslimana i ne muslimana stoga kako je već naglašeno uvijek brane nasljeđivanje u slučaju različitih religija.⁵⁹

Tabet navodi i primjer država s drugim pravnim sustavima. Konkretno piše o građanskim pravima na Cipru, u Francuskoj i SAD-u. Ciparski zakon, na primjer, kaže da se brak ne može raskinuti prije roka od tri godine nakon datuma proslave, osim u slučaju preljuba ili vrlo teške krivnje. To nije slučaj u Francuskoj gdje se razvod može dobiti u bilo kojem trenutku. Kako se tada dijeli imovina? Prema francuskom zakonu, zajedničko vlasništvo primjenjuje se automatski, osim ako je par izričito odlučio drugačije. Isto pravilo vrijedi i na Cipru gdje bračni par mora prije pismeno odrediti podjelu imovine prije nego se brak proslavi. I u većini dijelova Sjedinjenih Država zakon predviđa da se bračna imovina, uključujući bračni dom, dijeli podjednako bračnom paru koji se razvodi, osim ako pravnim ugovorom sklopljenim između njih dvoje nije drugačije određeno.

Možemo zaključiti da Kuran nema jednaka prava za muškarce i za žene kada je u pitanju nasljeđivanje. Možda kada bi se promatrao u nekom tradicionalnom kontekstu gdje muškarci rade i skrbe za obitelj, a žene ostaju kod kuće, ali danas dok sve više žena radi i doprinosi izdržavanju obitelji prava u Kuranu ne mogu se smatrati pravednima.⁶⁰

6.8. POLITIČKA PRAVA

I muškarci i žene podjednako u nedavnoj povijesti Egipta živjeli su pod nedemokratskim praksama vlade. Predsjednik Hosni Mubarak vladao je diktatorskim režimom. Čak i nakon njegove vladavine, dosta je zakona ostalo neizmijenjenih te se situacija u državi nije mnogo popravila. Godina 2005. zabilježena je kao jedna od najniže zabilježenih godina što se tiče broja žena u narodnoj skupštini. Od 5165 kandidata te je godine bila 131 žena, a izabrano ih je samo četiri. Mubarak je naknadno proglasio još pet žena članicama skupštine. Generalno je izbor kandidata u skupštinu bio dosta sumnjiv i vjerojatno namješten, a s njim se povezuje i smrt najmanje 11 osoba. Nedostatak sigurnosti i nemiri vezani uz izbore

⁵⁹ Tabet, Gihane. Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. 2005. URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)

⁶⁰Isto.

odvratili su mnoge žene od predaje kandidature i od glasanja. Zabilježeni su slučajevi gdje su unajmljeni nasilnici zlostavljali ženske kandidatkinje i verbalno ih uznemiravali.

Pravo žena da sudjeluju kao kandidatkinje u izborima sprječava činjenica da su financijski i društveno ovisne o muškarcima kao i patrijarhalna kultura koja odbija vjerovati ženama vođama. Ženama često nedostaje novčanih resursa i osobnih veza koje su nužne za uspješnu kampanju. Autorica navodi istraživanje koje je proveo *Program Ujedinjenih naroda za razvoj*, a koje je pokazalo da otprilike 60% intervjuiranih Egipćana misli da bi žene trebale imati pravo na političku participaciju, a 66,1% vjeruje da bi žene trebale imati pravo postati ministrica. Nadalje, 45,9% ispitanika vjeruje kako bi žene trebale imati pravo na poziciju premijera, a samo 25,7% misli da bi žene trebale imati pravo da postanu predsjednice. Zbog ovakvog manjka povjerenja u vještinu vođenja žena političke stranke nominiraju jako malo kandidatkinja zbog čega ih većina djeluje neovisno.

Žene u Egiptu su slabo zastupljene u lokalnim vlastima. U prosincu 2008. godine odvjetnica i koptska kršćanka Eva Kyrolos je postala prva gradonačelnica u Egiptu. Prije nje gradonačelnik u mjestu Komboha je bio njen otac. Često se takve pozicije prosljeđuju s oca na sina no nakon što je prijava Kyrolosina brata bila odbijena, Kyrolos je bila izabrana za gradonačelnicu između pet drugih kandidata.

Iako su Egipćanke dijelom izvršne vlasti u državi nisu prisutne na nekima od najviših pozicija. Nawal el Saadawi je 2005. godine najavila da će se kandidirati za predsjednicu no ubrzo nakon toga je odlučila da ipak neće jer je bivši veliki muftija rekao kako prema fetvi (islamskoj zakonskoj izjavi) žena ne bi smjela biti na poziciji predsjednice u državi. Tadašnji veliki muftija se je u početku složio s mišljenjem bivšeg muftije no kasnije je izjavio da žena ipak može voditi modernu muslimansku državu. Neslaganje među religijskim učenjacima i njihov utjecaj na javna politička i ustavna pitanja također je indikator prepreka s kojima se žene suočavaju kada pokušavaju doći do nekih vodećih pozicija.⁶¹

Egipat je prvu ministricu imao 1962. godine. Dodijeljena joj je bila obaveza socijalnih poslova. Prema službenim statistikama, 2004. godine je 25,7% žena bilo u državnim službama na razini uprave, 2009. godine tri su ministrice zasjedale u egipatskoj vladi. Godine 2007. skinuta je zabrana da žene ne mogu biti sutkinje. Tahany el-Gabaly bila je prva egipatska sutkinja 2003. godine kada je bila stavljena na poziciju u vrhovnom ustavnom sudu, ali nije

⁶¹ Sanja Kelly, Julia Breslin. *Women's rights in the Middle East and North Africa*. Freedom House, New York, 2010. 108 - 109

mogla sudjelovati na suđenjima i donositi presude. Ženske organizacije desetljećima su se borile da se zabrana makne. Isticale su činjenicu da su mnoge muslimanske države dozvoljavale svojim ženama da budu sutkinje. Prije donesene odluke o skidanju zabrane bile su organizirane mnoge radionice i konferencije na kojima se je raspravljalo o religijskim i pravnim dimenzijama zabrane te se je ukazivalo na rasprostranjenost sutkinja u Sudanu, Tunisu i Iranu. Na konferencijama i radionicama su sudjelovale žene iz spomenutih država te su pričale o svojim iskustvima i bile su ključ u iniciranju podizanja zabrane 2007.⁶²

Nekoliko se je više rangiranih sudaca pobunilo protiv skidanja zabrane zbog religijskih razloga, a neki su se čak i izjasnili da neće dopustiti novim sutkinjama da budu dijelom visoko utjecajnog Kluba Sudaca⁶³ (eng. *Judges' Club*). Isključivanje žena iz tako važnog pravnog tijela značilo bi negiranje njihova prava na sudjelovanje u političkim razmatranjima i pitanjima koja se direktno tiču sudaca. No, pored tih nekoliko pojedinaca nije bilo većeg javnog protivljenja skidanju zabrane te je ona na kraju i skinuta, a 30 je sutkinja ubrzo bilo zaposleno. Iako se to čini kao korak naprijed mnoge žene koje žele postati sutkinje i dalje nailaze na prepreke. Većina sutkinja koje su postavljene na tu poziciju imale su očeve u pravosuđu što je dovelo u pitanje neutralnost njihova dolaska na poziciju sutkinja. Nadalje, nove su sutkinje bile suočene sa stereotipnom preraspodjelom zadataka. Većina ih je bila stavljena na obiteljske sudove, a niti jedna na kazneni sud.⁶⁴

Sloboda mišljenja i izražavanja je u Egiptu zaštićena člankom 47 ustava, dok je sloboda tiska zaštićena člankom 48. No odredbe nekih drugih zakona (posebice *Emergency law*) stoje u opoziciji s ovima te sadrže mnoga ograničenja. Novinari oba spola mogu se suočiti s nasiljem ili zarobljavanjem pa čak i s mučenjem ako prenose mišljenja ili izvještavaju informacije koje govore protiv vlade. Ipak, primijećeno je da novinarke postaju posebnom metom nasilja. Primjerice, 2005. godine zabilježen je slučaj kada su novinarke napadnute zato jer su izvještavale ili samo promatrale protest opozicije uoči predsjedničkih izbora te godine. Napad se je dogodio ispred zaštitara koji nisu ništa napravili kako bi ih zaštitili, a kad su novinarke kasnije prijavile napad nitko nije poduzeo ništa da otkrije zločince i da ih propisno kazni.

⁶² Sanja Kelly, Julia Breslin. *Women's rights in the Middle East and North Africa*. Freedom House, New York, 2010. str. 109

⁶³ Vlastiti prijevod

⁶⁴ Sanja Kelly, Julia Breslin. *Women's rights in the Middle East and North Africa*. Freedom House, New York, 2010. str. 110

Iako se nezadovoljni glasovi javnosti ušutkavaju Egipćanke su pronašle mnoge načine kako da izraze svoje nezadovoljstvo. Jedan od primjera je mlada aktivistica Israa Abdel-Fatah. Kada su aktivisti i aktivistice za ljudska prava pravili planove za prosvjed 2008. godine protiv diktatorske vlade i sve goreg ekonomskog stanja u državi objavljeno je od strane aparata državne sigurnosti da će biti poduzete stroge mjere protiv svih koji će sudjelovati u planiranim demonstracijama. Israa Abdel-Fatah se je koristila društvenim, kao i e-malom i SMS porukama, kako bi organizirala uspješan štrajk u Kairu u kojem su svi jednostavno trebali ostati doma. Neuobičajena praznina centra Kaira poslala je snažnu poruku protesta protiv vlade. Abdel-Fatah uspjela je nadmudriti vladu te je organizirala doista znamenit oblik prosvjeda te je postala poznata kao „Facebook djevojka“. Iznenadena njezinim uspjehom, vlada je zatvorila Abdel-Fatah na dva tjedna.

Pristup informacija je ograničen svim Egipćanima, a ženama posebno jer one imaju manje osobnih veza i manje moći i novca od muškaraca. Mnoge nevladine organizacije tražile su da se žene osposobe u poznavanju svojih prava sa djelomičnim uspjesima.⁶⁵

6.9. SOCIJALNA I KULTURNA PRAVA

Egipćanke se suočavaju s popriličnim izazovima kada su u pitanju njihova socijalna i kulturna prava i to i na nacionalnoj razini i na razini društva. Zakon koji je kriminalizirao žensko obrezivanje donesen je 2008. godine, ali je pitanje koliko se poštuje do dan danas zbog duge i široko rasprostranjene tradicije. Unatoč tome što su aktivistice i aktivisti za ženska prava uspjeli natjerati medije da progovore o problemima poput seksualnog nasilja, mediji i dalje prikazuju žene u rodno stereotipnim ulogama.⁶⁶

Žene ne uživaju pravo donošenja odluka kada je u pitanju njihovo općenito ili reproduktivno zdravlje. Društvene norme i vrijednosti često daju pravo muževima i drugim članovima obitelji da o tome odlučuju umjesto njih. Na ovaj se način žene prisiljavaju donijeti neke odluke koje inače možda same ne bi donijele. Tako primjerice često svekar ili svekrva mogu vršiti pritisak na mladu snahu da što prije, odmah nakon sklapanja braka, rodi dijete. Ako prvo dijete nije muško na snahu se uglavnom nastavlja vršiti pritisak da rađa sve dok ne rodi muško dijete. Pristup zdravstvu određuje se društvenom klasom, a ne spolom pa prošireno siromaštvo u Egiptu doslovce tjera majke da zdravlje svoje djece stave na prvo

⁶⁵ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 110 - 111

⁶⁶ Ist., str. 112

mjesto dok svoje potpuno zanemaruju. Žene nemaju pravo na pobačaj osim ako je život majke ugrožen, a korištenje kontracepcije u Egiptu nije baš rasprostranjeno.

Tradicionalne prakse temeljene na rodu, poput ženskog obrezivanja i defloracije, ozbiljan su problem u Egiptu. Najučestalije su u ruralnim područjima i urbanim kvartovima koje naseljavaju ruralni migranti. Defloracija je prisilna ruptura ženinog himena kojeg čini njen muž ili babica na prvu bračnu noć. Rupčić s njenom krvi dokaz je njezina djevičanstva i prikazuje se u javnost. Ova je praksa puno rjeđa nego u prošlosti i nema dokaza o njenoj rasprostranjenosti.

Žensko obrezivanje je puno češća praksa od defloracije. Ono uključuje potpuno ili djelomično uklanjanje klitorisa i/ili labie minore. Među afričkim državama u kojima je ova praksa zabilježena, Egipat je ona s najvećim postotkom ženskog obrezivanja. Zabilježeno je da je čak 95,8% žena između 15 i 49 godine bilo obrezano do 2005. godine. Aktivistice i aktivisti su se desetljećima borili kako bi iskorijenili ovu praksu. Zakon iz 1997. zabranio je žensko obrezivanje osim ako je ono potrebno iz medicinskih razloga. Praktički je ostavljena rupa u zakonu koja se je mogla koristiti kako bi se opravdali oni koji su htjeli izbjeći zakonsku zabranu. Ipak, nakon što je mlada djevojka umrla 2007. od posljedica obrezivanja javno je negodovanje doprinijelo potpunom zabranjivanju prakse. Prekršitelji su dužni platiti novčanu kaznu, a prijeti im i kazna zatvora. *Muslimansko bratstvo* je izrazilo svoje protivljenje ovom zakonu tvrdeći da prema Islamu žensko obrezivanje nije zabranjeno te da ono, kao afirmiran egipatski običaj, ne bi smjelo biti zabranjeno.⁶⁷

Deborah Meroff u svojoj je knjizi *SOS: Spasite naše sestre* navela kako je gradonačelnik jednoga egipatskoga grada rekao: "Kako možemo ostaviti naše kćeri neobrezane? Vlada može učiniti što hoće, ali i mi ćemo učiniti što mi hoćemo. Svi ćemo obrezivati svoje kćeri, bez obzira na kaznu."⁶⁸

Žensko obrezivanje unatoč svemu ostaje ustaljena praksa i mnogi se odlučuju na kršenje zabrane zato jer vjeruju da moraju svoje kćeri učiniti čistima, slobodnima od seksualne želje i grijeha kako bi bile prihvaćene od svojih budućih muževa. Zbog želje da ova zabrana zaživi i da Egipćani postanu svjesni opasnosti koje žensko obrezivanje predstavlja UNICEF je počeo ići od vrata do vrata u ruralnim područjima i razgovarati s obiteljima te im

⁶⁷ Sanja Kelly, Julia Breslin. *Women's rights in the Middle East and North Africa*. Freedom House, New York, 2010. str. 112 - 113

⁶⁸ Meroff, Deborah. *SOS: Spasite naše sestre*. Zagreb: OM East, 2018. str. 65

je nastojao objasniti rizike koje procedura obrezivanja donosi. Bez društvenog osvještavanja ovaj zakon neće zaživjeti, a obrezivanja će se nastaviti kao ilegalna aktivnost.

Žene se suočavaju s diskriminacijom kada je u pitanju njihovo pravo na posjedovanje i korištenje kuće ako je u tijeku razvod. Muževi imaju potpuno pravo na bračni dom nakon razvoda osim u slučaju kada majka dobije skrbništvo nad djecom. Tada je muž dužan zbrinuti svoju djecu kako financijski tako i na način da im pruži dom. Ako ne onaj bračni onda neki zamjenski smještaj u kojem djeca mogu boraviti s majkom. S obzirom na pretrpanost i neefikasnost egipatskih javnih stambenih prostora žene koje nemaju djecu ili one koje su izgubile skrbništvo nad djecom ostaju beskućnice ako se njihove obitelji ne mogu brinuti za njih.

Društvena klasa i ekonomska pozadina glavni su razlozi koji određuju faktore kako siromaštvo utječe na žene. Žene srednjeg i višeg razreda koje su udovice ili su ih muževi napustili ili se razveli od njih uglavnom imaju bolju kvalitetu života od žena koje su udane u siromašnim kućanstvima. Njihova razina edukacije, obiteljska podrška i društvo im dozvoljava da nastave život koji su vodile i prije nego su ostale bez muževa. Udovice, kršćanke ili muslimanke vjerojatno će dobiti financijsku pomoć od religijskih dobrotvornih institucija. I obudovjele i razvedene žene imaju pravo na mjesečnu financijsku pomoć od države no ona im uglavnom nije dovoljna da bi od nje živjele. Žene koje su razvedene te koje su muževi ostavili vjerojatno neće dobiti pomoć svojih bivših muževa, a isto tako teže će dobiti pomoć od države. Društvena stigma oko razvoda ženama posebno otežava suradnju s državnim agencijama.⁶⁹

Godina 2008. bila je prekretnica za žene u smislu obnašanja vodećih pozicija na lokalnim razinama. Osim Eve Kyrolos koja je bila prva gradonačelnica, Amal Afifi postala je prva Egipćanka koja je obnašala dužnost *maazoune*, odnosno dužnost matičarke. Da bi došla do te pozicije Afifi je morala prevladati teške izazove konzervativnih islamskih pravnikâ. Afifi, koja ima diplome iz prava, kaznenog pravosuđa i šerijata, na kraju je izabrana kao najkvalificiranija kandidatkinja pored 10 drugih muških kandidata da bude matičarka u svome gradu. Slučajevi Afifi i Kyrolos važni su jer su se uzdignle unutar svojih zajednica i nastavile živjeti tamo te na taj način pružile primjer i ukazale na potencijal da se mogu promijeniti

⁶⁹ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 113 - 114

lokalne ideje o tome za što su žene sposobne i da su itekako sposobne biti na vodećim pozicijama.⁷⁰

7. HRVATSKI ZAKONI U USPOREDBI S EGIPATSKIMA

Vesna Kesić bavila se je proučavanjem rodne (ne)ravnopravnosti u Hrvatskoj. U svojoj je studiji zaključila kako su uzroci rodne neravnopravnosti socijalni, ekonomski, politički i tradicijski.⁷¹ Promatranjem socijalnog, ekonomskog, političkog i tradicijskog stanja u Egipatskoj državi unazad 20 godina pa do danas ove iste razloge neravnopravnosti vidimo i tamo. No hrvatsko se društvo znatno razlikuje od egipatskoga i razlike u zakonodavstvu su velike. Najveća razlika leži u činjenici da je egipatsko zakonodavstvo oblikovano pod utjecajem islama i islamskih prava koja su u mnogočemu specifična. Islamska tradicija Egipta zaslužna je za zakonodavstvo kakvo ima.

U Hrvatskoj prema članku 5 Zakona o ravnopravnosti spolova „Ravnopravnost spolova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.“⁷² Dakle, kako Goran Selanec objašnjava, prema ovom zakonu ravnopravnost se vrednuje kao pružanje jednakih mogućnosti u ostvarivanju bilo kakvih prava ili ciljeva jednako ženama kao i muškarcima. Također, i žene i muškarci moraju imati osiguranu jednaku prisutnost u svim sferama javnog i privatnog života, moraju imati jednak status te se njihovi ostvareni rezultati moraju jednako vrednovati.⁷³ Prema članku broj 3 hrvatskog Obiteljskog zakona „Žena i muškarac imaju međusobno jednaka prava i dužnosti u svim obiteljsko-pravnim odnosima, a posebno u odnosu na roditeljsku skrb.“⁷⁴

Kao i u Egiptu tako i u Hrvatskoj podosta onoga što je zapisano u zakonu u praksi se ne provodi. Ipak, općenito u zemljama bliskoga istoka zakoni o ravnopravnosti ili obiteljski zakoni ne postoje. Zakonodavstvo država bliskog istoka pa tako i Egipatsko, previše se temelje na šerijatskom pravu koje je u mnogočemu sklonije dati prednost muškarcima. Primjerice kao što je već i spomenuto, prema šerijatu javna sfera nije žensko područje, što se

⁷⁰ Sanja Kelly, Julia Breslin. *Women's rights in the Middle East and North Africa*. Freedom House, New York, 2010. str. 115

⁷¹ Kesić, Vesna. *Feminizam i država*. Zagreb: CESI, 2007. str. 11

⁷² Zakon o ravnopravnosti spolova, Narodne novine br. 116/2003

⁷³ Selanec, Goran. *Analiza zakona o ravnopravnosti spolova* Zagreb: CESI, 2008. str. 8

⁷⁴ Obiteljski zakon, Narodne novine br. 75/2014

često tumači kao da žene nisu sposobne brinuti same o sebi. No s druge strane, norme koje brane ženama da izlaze u javnost sve se manje poštuju. Isto tako, do nedavno žene nisu bile gotovo uopće dio egipatske radne snage, a nisu se niti školovale pa shodno tome nisu bile niti pismene. Za ovo su zaslužni ekonomski razlozi koji u nepovoljan položaj stavljaju mnoge Egipćane. Pozitivno je u Egiptu što se zakoni izmjenjuju, ne stagniraju i događa se progres.

8. PRIKAZ EGIPĆANKI U MEDIJIMA

Postoje nebrojena generalizirana i pojednostavljena mišljenja o ulogama muškaraca i žena u društvu. Ona nastaju pod utjecajem okoline u kojoj se osoba nalazi, a kako društvo ima različita očekivanja posebno od muškaraca i posebno od žena nije neobično da se svakom spolu pripisuju karakteristike tipične baš za njega. Takva specifična uvjerenja o određenom spolu nazivamo i rodnim stereotipima te često nismo niti svjesni njihove ukorijenjenosti u vlastitim stavovima i razmišljanjima. Stereotipi mogu biti predrasude o fizičkim karakteristikama, osobinama ličnosti, sposobnostima u poslu ili emocionalnim predispozicijama. S njima se susrećemo svakodnevno i iako ne moraju nužno biti loši uglavnom ih se takvima smatra. Najučestaliji rodni stereotipi su oni koji karakteriziraju žene kao majke i kućanice, vješte u kuhanju i čišćenju. Muškarci su stereotipno sposobniji od žena zbog čega su uspješniji u poslu i njihova je uloga da skrbe za obitelj.⁷⁵

Što se tiče općenito žena u medijima, Lubina i Brkić Klimpak navode da način na koji su žene prezentirane u medijima općenito jasno govori o položaju same žene u suvremenom društvu koje je još uvijek patrijarhalno društvo u kojem prvenstveno dominiraju potrebe muškaraca i njihova načela. U takvom društvu sasvim je normalno prikazati žensko tijelo kao seksualni objekt. One također napominju da kreatori medija sve manju društvenu vrijednost pridaju ženama te ih svode na njihovu reproduktivnu funkciju i fizički izgled. Idealiziraju attribute ženske ljepote, plodnosti i posvećenosti domaćinskim poslovima. Interes žena u medijima preusmjeren je na njihova tijela kao majki ili seksualnih objekata. Stvarni profesionalni uspjesi, ženska iskustva i vrijednosti za medijske publike ostaju nevidljivi. Upravo takvo stereotipno prikazivanje u medijima ugrožava ljudsko dostojanstvo žena i

⁷⁵ Rijavec, Majda. Dubravka, Miljković. 2014. Muškarci i žene – poznamo li se uopće. Zagreb: Profil Knjiga

muškaraca, ali i uspostavljanje rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti u privatnom i javnom području.⁷⁶

Edward Said opsežno govori o tome kakvu su sliku Europljani kroz godine stvarali o orijentu te kako se je određeni dio te slike zadržao do danas. Danas više orijentalizam ne određuju Francuska i Britanija već SAD. Said kaže kako je dugo slika Arapa u svijetu bila ona nomada koji jaše na devi no nakon 1973. godine Arapi se počinju pojavljivati kao nešto vrlo prijeteće. Negativna karakteristika Arapa je i ona da su oni opskrbljivači naftom, a u filmovima i na televiziji se Arape povezuje s bludom ili s krvoločnošću. Tradicionalne uloge Arapa u filmovima su prikazi njih kao sadista, prostaka ili prevaranata, kao trgovaca robljem, jahača na devama. Said primjećuje da se Arapi u filmovima ne prikazuju individualno već uvijek u mnoštvu. Masovni bijes ili jad, a iza svega toga stoji prijetnja džihada.⁷⁷

Dina Iordanova u svojoj knjizi *Cinema of Flames: Balkan Film, Culture and the Media* analizira filmove i vizualne reprezentacije te kritički proučava politiku reprezentacije i njezin utjecaj konkretno na situaciju na Balkanu. Piše kako je informativna moć prenesenih slika jednaka, ako ne i jača, od one koja nastupa prilikom govorenog i pisanog jezika. Pogled na kinematografski tekst osvjetljava dinamiku oblikovanja međukulturalne slike koja se odvija unutar šireg konteksta komunikacijskih koncepata i interpretacija.⁷⁸ Shodno ovome vizualna reprezentacija muslimana u filmovima ima veliku moć u stvaranju slike koja ih predstavlja svijetu.

U egipatskim su medijima žene stekle veći utjecaj na to kako su prikazivane. Novinarke su prihvatile priliku za zapošljavanje koju su im pružile nove arapske satelitske televizijske postaje koje nisu pod kontrolom države koliko su to nacionalne postaje. Ipak, u sapunicama kao i u drugim serijama i filmovima žene su i dalje prikazane u skladu s rodnim stereotipima kao poslušne domaćice ili kao zavodljive neudane žene. Način na koji su prikazivane samo pojačava stereotip da su žene emocionalna bića nesposobna racionalno razmišljati te se naglašava konzervativan društveni okoliš u kojem postoje dvije suprotne opcije za žene: da budu krotke i majčinskog karaktera ili da budu lijepe, bogate i raskalašene.

⁷⁶ Lubina, Tihana. Ivana, Brkić Klimpak, 2014. „Rodni stereotipi: Objektivizacija ženskog lika u medijima“.

⁷⁷ Said, Edward. *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor, 1978. str. 365-368

⁷⁸ Iordanova, Dina. *Cinema of Flames: Balkan Film, Culture and the Media*, London: BFI Publishing, 2001. str. 5

Pozitivni prikazi žena na vodećim pozicijama, kako su naglasile i Lubina i Brkić Klimpak, više su iznimka nego pravilo.⁷⁹

⁷⁹ Sanja Kelly, Julia Breslin. Women's rights in the Middle East and North Africa. Freedom House, New York, 2010. str. 114

9. ZAKLJUČAK

U ovom radu bavila sam se temom analize pojma ravnopravnosti na primjeru žena u Egiptu. Na početku diplomskog rada izneseno je dosta opširno općenito o Egiptu te o drevnim Egipćankama i njihovim životima kako bi se dao kontekst dijelu koji slijedi. Nadalje sam pisala o životu modernih Egipćanki čiji su životi pod velikim utjecajem egipatskog zakonodavstva koje se često ne čini baš sklonu ženama. Ono je pod velikim utjecajem šerijatskog zakona koji muškarce smatra superiornijima. Tako je veliki dio posvećen analizi zakona koji se odnose na različite sfere života žena. Stavljen je naglasak na Zakon o osobnom statusu koji je sličan Obiteljskom zakonu zapadnih zemalja. Nadalje je proučeno kako se u Egiptu kada su u pitanju žene primjenjuju osnovna ljudska prava, kakva su im ekonomska prava i prava na rad, kakva prava imaju vezana uz bračni život i nasljeđivanje te koja su im politička i socijalna prava.

Iako su nedavnih godina Egipćanke uspjele izboriti neke mjere u pogledu ljudskih prava, nažalost neke se od tih mjera i dalje ne provode dok do nekih još uvijek treba doći. Za ravnopravnost spolova teško se je boriti kada je neravnopravnost duboko ukorijenjena u društvu. No važno je i spomenuti da kada se govori o muslimankama zbog načina na koji su reprezentirane često se uz njih veže pojam neravnopravnosti. Ljudi imaju tendenciju formirati određeno mišljenje o drugima na temelju svojih iskustava i očekivanja i shodno tome osuđivati sve ono što ne dostiže njihova očekivanja ili je drugačije. Od kada su se susreli s istokom i istočnjacima, zbog njihove drugačije vjere i načina života, zapadnjaci stvaraju razne predodžbe koje ostaju snažno prisutne i dan danas. Tako se žene u muslimanskim zemljama prezentiraju kao potlačene i bespomoćne pred muškarcima.

U ovom je diplomskom radu koji je temeljen na literaturi koju su pisali zapadnjaci dokazano da su u mnogočemu žene, konkretno u Egiptu, stavljene u nepovoljniji položaj u odnosu na muškarce. No je li način na koji su reprezentirane u svijetu opravdan ili ne treba pustiti njih da odluče.

10. LITERATURA

KNJIGE

1. Conor, Liz. *A Cultural History of Women in the Modern Age*. London: Bloomsbury Academic: 2013
2. Fletcher, Joann. *Drevni Egipat*. Zagreb: 24 sata, 2008.
3. G. Smith, Bonnie. *Women's History in Global Perspective, Volume 1*. Chicago: University of Illinois Press, 2004.
4. G. Smith, Bonnie. *Women's History in Global Perspective, Volume 2*. Chicago: University of Illinois Press, 2005.
5. Graves-Brown, Carolyn. *Dancing for Hathor, Women in Ancient Egypt*. London: Continuum, 2010.
6. H. Tulloch, Janet. *A Cultural History of Women in Antiquity*. London: Bloomsbury Academic, 2013.
7. Iordanova, Dina. *Cinema of Flames: Balkan Film, Culture and the Media*, London: BFI Publishing, 2001.
8. Kelly, Sanja. Julia, Breslin. *Women's rights in the Middle East and North Africa*. New York: Freedom House, 2010. Egypt by Mariz Tadros
9. Kesić, Vesna. *Feminizam i država*. Zagreb: CESI, 2007.
10. *Kuran s vremensko – tematski raspoređenim poglavljima*; priredio i komentirao Filip Ćorlukić. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske, 2001.
11. *Kur'an časni*. Preveli Hafiz Muhammed Pandža i Džemaluddin Čaušević. Zagreb: Naklada C, 2000.
12. Meroff, Deborah. *SOS: Spasite naše sestre*. Zagreb: OM East, 2018.
13. Rijavec Majda. Dubravka, Miljković. *Muškarci i žene – poznajemo li se uopće*. Zagreb: Profil Knjiga, 2014.
14. Said, Edward. *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor, 1978.
15. Selanec, Goran. *Analiza zakona o ravnopravnosti spolova*. Zagreb: CESI, 2008.
16. Strudwick, Helen. *The encyclopedia of Ancient Egypt*. London: Amber Books Ltd, 2006.
17. Waterson, Barbara. *Women in Ancient Egypt*. Stroud: Amberley Publishing, 2013.

ELEKTRONIČKI IZVORI

18. Kayan Feminist Organization. <http://kayanfeminist.org/legal-work/personal-status-rights> (2019-07-22)
19. Tabet, Gihane. *Women in personal status laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria*.2005.URL:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (2019-07-16)
20. *Zakon o ravnopravnosti spolova*, Narodne novine br. 116/2003 URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2003_07_116_1585.html
21. *Obiteljski zakon*, Narodne novine br. 75/2014 URL:https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_75_1404.html
22. Gómez-Rivas, Camilo. *Women, Shari'a, and Personal Status Law Reform in Egypt after the Revolution*, 01.10.2011. URL: <https://www.mei.edu/publications/women-sharia-and-personal-status-law-reform-egypt-after-revolution> (2019-05-08)
23. Smith, Charles Gordon. Baker, Raymond William. Hopwood, Derek. Goldschmidt, Arthur Eduard. Little, Donald P. Holt, Peter M. *Egypt*. // Encyclopedia Britannica. 26.06.2019. URL: <https://www.britannica.com/place/Egypt> (2019-07-08)
24. Lubina, Tihana. Ivana, Brkić Klimpak, 2014. „*Rodni stereotipi: Objektivizacija ženskog lika u medijima*“. Pravni vjesnik 2014 (2): 213-231, pristupljeno 10. srpnja 2019., dostupno na: <http://www.pravos.unios.hr/pfo/sites/default/files/Vjesnik-pdf/Izdanja/Pravni-vjesnik-2014-2.pdf>
25. Hasan, Mahmudul. *The Orientalization of Gender*. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/067e/705604dc4c456eda1342819626ac4156f3.pdf> (2019-09-12)
26. *Amendments to the Personal Status Law: Violation of Sharia or equity for women?*. 02.03.2019. URL: <https://english.enabbaladi.net/archives/2019/03/amendments-to-the-personal-status-law-violation-of-sharia-or-equity-for-women/> (2019-08-02)
27. Kasim, Raghad. *The personal status law and political tensions in Iraq*. 14.02.2019. URL: <https://1001iraqithoughts.com/2019/02/14/the-personal-status-law-and-political-tensions-in-iraq/> (2019-08-02)
28. *Kur'an*. Pijevod Besima Korkuta. 10. 2017. URL: [https://bs.wikisource.org/wiki/Kur%27an_\(Besim_Korkut\)](https://bs.wikisource.org/wiki/Kur%27an_(Besim_Korkut)) (2019-07-29)
29. Islam i drugi – “*Ljudi Knjige*” : *Jevreji i Kršćani*. 11.9.2014. <http://www.islam-iznutra.com/islam-drugi-ljudi-knjige-jevreji-krscani/> (2019-07-29)